Efterkrigstidens økonomiske vækst i USA og Vesteuropa

Lars Eskesen

Betragtes vækstforløbet i de industrialiserede lande, stod Vesteuropa omkring 1947 i en temmelig ubehagelig situation. Dette var ikke så meget en følge af de enorme ødelæggelser efter den anden verdenskrig. Der er snarere grund til at lægge vægt på det stadige vækstefterslæb, Vesteuropa havde haft helt tilbage til 1870.

Siden slutningen af 1800-tallet havde de vesteuropæiske lande stadig tabt terræn til lande som USA, Canada og Japan. Det var i første række to historisk set så betydningsfulde lande som England og Frankrig, der sakkede agterud i vækstkapløbet.

Men det var ikke alene over for USA, Vesteuropa måtte notere et efterslæb. USSR havde fra perioden fra femårsplanernes start i 1928 kunnet opvise imponerende vækstmæssige resultater.

Skal Vesteuropas situation omkring 1947–1949 således opsummeres, må det konstateres, at man ikke alene på dette tidspunkt var helt afgørende distanceret økonomisk og politisk af USA. Men man truedes samtidig af at blive overhalet af en styrket og udvidet sovjetblok inden for en ikke alt for fjern fremtid.

Samtidig syntes det næsten umuligt at se, hvordan det skulle blive muligt for de vesteuropæiske lande at vende denne udvikling. Siden verdenskrisen i 30'erne var de vesteuropæiske lande i højere og højere grad blevet adskilt gennem de enkelte landes protektionistiske politik. Betalingsbalance-problemerne var blevet af betydelige dimensioner i efterkrigstiden. Vesteuropas magtposition økonomisk og politisk – først og fremmest repræsenteret ved lande som England, Frankrig, Tyskland og Italien – var afgørende brudt, og perspektiverne for Europa fremover tegnede et billede af et stadigt svagere Europa mellem USA og sovjetblokken.

Vesteuropas udvikling i 50'erne og 60'erne skulle imidlertid vise sig at blive meget anderledes og langt mere positiv for de vesteuropæiske lande end ventet umiddelbart efter krigsafslutningen. Det er et af formålene med denne artikel at beskrive udviklingen i vækstforløbet i 50'erne og 60'erne.

Hovedformålet er dog at søge frem til de årsager, der har været be-

Tabel 1

Gennemsnitlig årlig vækst i BNP i en række europæiske lande og USA 1920–73

Pct.	1913–28	1928–38	1950–60	1960–65	1965–70	1970–73
Belgien	1,5	−0,5	2,9	5,1	4,8	4,7
Danmark	1,8	2,1	3,3	5,2	4,5	4,9
Frankrig	1,2	−0,8	4,4	5,8	5,8	5,7
Vesttyskland	0,4	3,5	7,6	5,0	4,8	3,7
Italien	1,8	1,7	5,9	5,3	5,9	3,5
Holland	3,4	0,4	4,9	5,0	5,6	4,7
Norge	2,1	4,0	3,5	5,4	4,6	4,8
Sverige	0,8	3,2	3,3	5,3	3,9	2,4
England	1,6	2,3	2,6	3,3	2,4	3,5
Vesteuropa i alt	1,3	1,8	4,4	5,0	4,8	4,1
USA	2,9	0,6	3,2	4,8	3,3	5,5

Kilde: Angus Maddison »Economic Growth in the West«, New York 1964. Appendix A side 194. OECD: Historical Statistics 1955–70 og OECD: Economic Survey, div. årgange.

stemmende for denne vækstmæssige udvikling. Herunder vil der specielt blive lagt vægt på at forklare de forskelle i vækstforløbet, der i perioder har kunnet konstateres mellem de vesteuropæiske lande og USA.

Endelig for det tredie skal konsekvenserne af det forløb, væksten har taget, søges vurderet specielt med hensyn til de sociale og fordelingsmæssige forhold. Pladsen tillader naturligvis kun en gennemgang af ganske enkelte sider af den komplicerede vækstproces. Der vil igennem kildehenvisninger blive gjort opmærksom på en række studier, der langt mere grundigt behandler forskellige dele af emnet for denne artikel.

Oversigt over vækstforløbet fra 1913 til 1973

I tabel 1 belyses vækstforløbet for en række vesteuropæiske lande og USA i perioden 1913 frem til i dag.

På grundlag af den gennemsnitlige årlige vækst i bruttonationalproduktet (BNP) kan perioden deles op i en række delperioder. De fleste af disse perioder karakteriseres ved dels at være indbyrdes forskellige i vækstmæssig henseende, dels ved at de som regel udviser forskelle på vækstens styrke mellem USA og de vesteuropæiske lande set under ét.

Perioden fra 1913 frem til kriseåret i 1929 belyser denne forskel mellem USA og de vesteuropæiske lande. I alt voksede BNP målt i faste priser fra 1913 til 1928 med 2,9 pct. pr. år i USA. Generelt lå de vesteuropæiske lande på et vækstniveau på ikke meget over 1,3 pct. pr. år, altså væsentlig lavere end USA.

Forskellen blev ikke mindst udtalt i 1920'erne, hvor den amerikanske økonomi voksede med betydelig hast. I denne periode og frem til 1929 øgede USA stadigt sit forspring over for de europæiske lande på næsten alle fronter.

Bag den amerikanske vækst i denne periode lå en række specielle faktorer, heriblandt en særdeles kraftig investeringsefterspørgsel bl. a. fra byggeri, bilindustrien, produktionen af varige forbrugsgoder m. v.

Med i billedet må hele den internationale valutaproblematik. USA førte i 20'erne en stadig mere protektionistisk toldpolitik samtidig med, at inflationen blev holdt ganske godt i skak. Dette var til stor skade for en række europæiske lande, hvis konkurrencemæssige situation over for USA var særdeles svag. En generel de fakto devaluering af de europæiske valutaer over for dollar havde været en økonomisk set sund vesteuropæisk politik. Der var imidlertid i Vesteuropa et bredt ønske om at vende tilbage til guldfoden og de gamle valutarelationer fra før den første verdenskrig. En sådan politik var ensbetydende med en revaluering. Alligevel blev dette mål forfulgt næsten for enhver pris, selvom konsekvenserne i en række lande – ikke mindst i England – var så dystre som betydelig arbejdsløshed, underudnyttelse af kapaciteten i industrien, lønnedskæringer m. v. De valutariske problemer kan således forklare en meget stor del af det dårlige vækstresultat i de europæiske lande i denne periode [1].

Selvom USA i stigende grad igennem 20'erne førte en protektionistisk toldpolitik var det dog undtagelsen. Alt i alt må 20'erne betegnes som en liberalistisk periode såvel på det nationale plan som på det internationale plan.

30'erne blev et eklatant brud med denne liberalistiske holdning. Krisen, der startede i 1928/29 i USA, bredte sig hurtigt til så godt som alle verdens lande.

For USA betød krisen, at den samlede produktion fra 1929 til 1932 faldt med 26 pct. Arbejdsløsheden steg fra 3,2 pct. i 1929 til over 24 pct. i 1932. Den amerikanske økonomi overvandt faktisk ikke depressionsperioden, før den anden verdenskrig gennem den øgede krigsefterspørgsel pressede den samlede efterspørgsel op på et tilfredsstillende niveau. For perioden 1929 til 1938 set under ét lå USA's vækst kun på 0,6 pct. i årlig gennemsnit.

Generelt blev de vesteuropæiske lande ikke ramt helt så hårdt som USA. Produktionen faldt kun med op mod 10 pct. i forhold til 1928-niveauet. Bunden blev nået i 1932.

For efterkrigstiden blev en af de vigtigste økonomiske følgevirkninger af 30'ernes krise det net af restriktioner, der blev skabt, ikke alene internt i de enkelte lande, men også for samkvemmet mellem landene.

Den internationale handel gik næsten helt i stå. Meget hurtigt i løbet af 30'erne etableredes der en bred statslig kontrol med udenrigshandelen, bl. a. gennem bilaterale handelsaftaler, valutarestriktioner og importregulering.

1. Tyskland's ekstraordinært lave vækst på 0,4 pct. fra 1913 til 1928 må ses i forbindelse med hyperinflationen i Tyskland fra 1921 til 1923. Denne splittede det tyske samfund økonomisk, politisk og socialt. I 1925 lå den samlede produktion i Tyskland 10 pct. under niveauet i 1913 og i 1929 kun 6–7 pct. over 1913-niveauet.

På det nationale plan gennemførtes en tæt statslig styring og kontrol med næsten alle økonomiske forhold, bl. a. med produktionen, pris- og løndannelsen m. v. Denne statslige styring blev af naturlige årsager fortsat og udbygget gennem den anden verdenskrig.

Et af de allerstørste problemer, den atlantiske økonomi således stod overfor ved krigsafslutningen i 1945, var, hvorledes man igen skulle nå frem til mere normale økonomiske relationer, såvel nationalt som internationalt. Her var problemerne især store i det krigshærgede Europa. Generelt set fandt disse problemer først deres endelige løsning henimod 50'ernes slutning.

Ses der bort fra perioden umiddelbart efter krigen – der jo var præget af helt specielle problemer – kan efterkrigstiden hensigtsmæssigt deles op i to perioder. Perioden fra 50'ernes begyndelse frem til omkring 1960 var karakteriseret af betydelige økonomiske fremskridt, ikke mindst for de vesteuropæiske lande. Set under ét beløb den gennemsnitlige årlige vækstrate i de vesteuropæiske lande i denne periode sig til 4,4 pct. Dette var markant højere end i nogen tidligere periode siden den første verdenskrig. Samtidig kunne det konstateres, at væksten i USA aftog set i forhold til de vækstresultater, der var opnået i tidligere perioder bl. a. perioden 1870–1914 og i 20'erne. I 1950'erne steg den amerikanske produktion med 3,2 pct. i årlig gennemsnit. Dette var altså ikke alene mindre end væksten i tidligere perioder i USA's historie, men også langt lavere end væksten i de vesteuropæiske lande set under ét.

Den sidste efterkrigsperiode løber fra 60'erne og frem til i dag. I tabel 1 anføres vækstrater for perioderne 1960/65, 1965/70 og 1970/73. For de vesteuropæiske landes vedkommende var der tale om en fortsat høj økonomisk vækst med en gennemsnitlig vækstrate på omkring 5 pct. – altså en højere vækst end nogen sinde tidligere over så lang en periode, og for så mange lande på samme tid. Den amerikanske økonomi udviklede sig generelt noget bedre end i 50'erne. I den første halvdel af 60'erne – under stærk indflydelse af Kennedy-administrationens vækstbetonede politik – lå væksten i USA faktisk meget nær væksten i de vesteuropæiske lande. I den sidste halvdel af 60'erne udviklede forskellen mellem USA og Vesteuropa sig igen til at blive af den samme størrelsesorden som i 50'erne.

I perioden 1970–1973 lå væksten i USA 1,4 procentpoint over væksten i de vesteuropæiske lande. Der kan dog næppe af disse tal drages den konklusion, at USA nu igen med indgangen til 70'erne er blevet Vesteuropa overlegen i vækstmæssig henseende. De høje tal for USA i forhold til Vesteuropa må først og fremmest forklares med, at det konjunkturtilbageslag, der ramte USA i 1970 (BNP faldt 0,4 pct.) først gjorde sig gældende i Vesteuropa i 1971. På dette tidspunkt var USA på vej op mod de høje vækstrater i 1972 og 1973.

I de følgende afsnit skal årsagerne til væksten i Vesteuropa og USA gennemgås samtidig med, at der gives en nærmere beskrivelse af den økonomiske udvikling i delperioderne.

Tabel 2

Investeringskvoter og gns. årlig vækst i BNP for en række lande. Årligt gns. 1955–70

Pct.	Investerings-kvote	Vækst i BNP
Japan	30	10,4
Vesttyskland	24	5,9
Canada	23	4,8
Frankrig	22	5,6
Sverige	22	4,5
Italien	21	5,6
USA	17	3,4
England	17	2,6

Kilde: Hang-Sheng Cheng, nævnte værk side 10.

Investeringer og vækst [2]

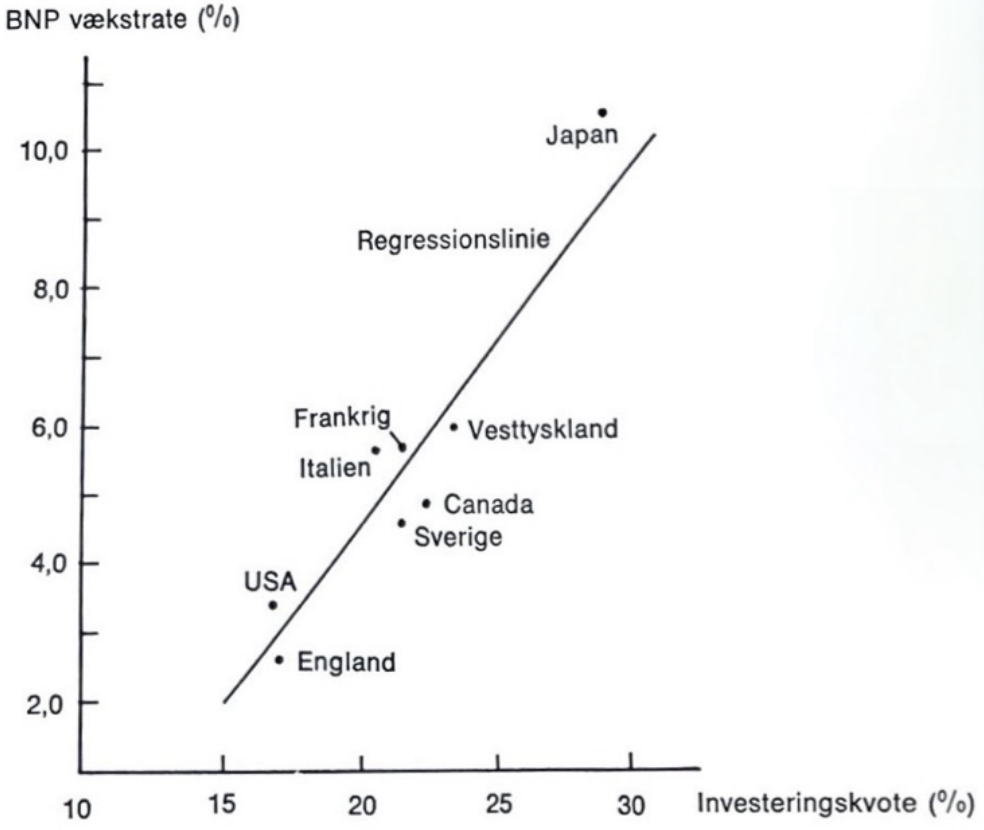
Langt tilbage i tiden har der været forståelse for, at vækstprocessen er særdeles kompliceret, og at et næsten uendeligt antal af økonomiske, sociale, politiske osv. faktorer ligger bag den. Der har alligevel helt op til 50'erne og 60'erne været stærk tilbøjelighed til at koncentrere vækstforklaringerne omkring tre hovedfaktorer, nemlig arbejdsstyrkens og kapitalapparatets størrelse og udvikling samt det enkelte lands naturgivne forudsætninger. Denne begrænsede synsvinkel kan ikke så meget forklares med manglende teoretisk indsigt, men må nok så meget ses i lyset af, at det oprindeligt har været nogenlunde overkommeligt at måle omfanget af sådanne størrelser som befolkning og kapitalapparat, mens en lang række øvrige faktorer har været særdeles vanskelige at kvantificere.

Når den observerede forskel i vækstniveauer mellem Europa og USA i perioden fra 1950 og frem har skullet forklares, er det da også sådanne forhold som vækst i kapitalapparatet og arbejdsstyrken, der er blevet lagt vægt på. En ofte fremført forklaring på vækstforskellen er således, at de vesteuropæiske lande i 50'erne og 60'erne har investeret en større del af deres løbende indkomst end USA. En forfatter som Angus Maddison lægger i en i øvrigt grundig og vidtspændende analyse afgørende vægt på investeringernes rolle [3].

I tabel 2 er der for en række lande anført tal for henholdsvis den årlige gennemsnitlige vækstrate i BNP og den gennemsnitlige investeringskvote (investeringernes andel af den samlede indkomst) i perioden 1955 til 1970.

2. Opbygningen af dette og de to følgende afsnit er stærkt inspireret af Hang-Sheng Cheng »Investment Ratios and Economic Growth Rates«, Business Review, Spring 1974. Federal Reserve Bank of San Francisco. Denne artikel bygger delvis på Edward E. Denison's omfattende studie »Why Growth Rates Differ«. Washington D. C., 1967.
3. Angus Maddison »Economic Growth in the West«, New York 1964.

Sammenhæng mellem investeringskvote og vækst i BNP

Kilde: Hang-Sheng Cheng, nævnte værk, side 11.

Umiddelbart synes det at være ret indlysende, at det land, der investerer den største del af sin indkomst – og dermed stiller mere teknisk udstyr til rådighed i produktionsprocessen – alt andet lige også vil være det land, der opnår den højeste arbejdsproduktivitet, og dermed også den højeste produktionsvækst.

Man bliver næsten overbevist om rigtigheden at dette synspunkt, når tallene fra tabel 2 stilles op som i figur 1. Den fuldt optrukne linie i figuren er regressionslinien, der forklarer sammenhængen mellem de indtegnede punkter [4].

Resultatet fra figur 1 er i og for sig klart nok: Desto højere investeringskvote desto højere vækst i produktionen.

Nu er der jo ikke tvivl om, at øgede investeringer inden for visse græneer kan stimulere væksten i et land, men figur 1 giver en ret så forenklet forklaring på vækstprocessen. Nedenfor skal det kort forklares, hvorfor dette er tilfældet.

Forskel i kapitalapparatets størrelse

Umiddelbart synes det ikke logisk at vente en sammenhæng mellem produk-

4. Regressionsliniens ligning er: $g = -6{,}42 + 0{,}53 \times i$, hvor g er væksten i BNP og i er investeringskvoten. Standardspredning 0,81. Korelationskoefficient 0,90. Se Hang-Sheng Cheng, nævnte værk side 12.

tionsvæksten og den del af den løbende indkomst, der anvendes til investeringer. Det er straks mere rimeligt at vente en sammenhæng mellem væksten i produktionen og den *relative* stigning i et lands kapitalapparat. Dette forhold gør sig selvfølgelig gældende med betydelig styrke, når der foretages sammenligninger mellem flere lande.

Er relationen mellem kapitalapparatet og produktionen (Capital-Output-Ratio) større i et land – eksempelvis USA – end i et andet – eksempelvis Danmark – vil det altså sige, at USA har et relativt større kapitalapparat til sin rådighed end Danmark.

Det er således klart, at USA må have en *højere* investeringskvote end Danmark for at nå op på den samme relative vækst i kapitalapparatet, og dermed opnå den samme vækststimulans fra produktionsfaktoren kapital som Danmark.

Det må dog nævnes, at selvom USA sætter investeringerne så meget i vejret, at væksten i kapitalapparatet er den samme i USA som i Danmark, vil dette ikke nødvendigvis medføre den samme effekt på produktionsvæksten i de to lande. Ud fra en umiddelbar betragtning må det være den del af investeringerne, der giver sig udslag i *nye* produktionsanlæg, der er mest vækstfremmende. Den del af investeringerne, der går til at vedligeholde det eksisterende kapitalapparat, er i og for sig blot med til at sikre, at produktionsniveauet kan opretholdes. For et land med et stort kapitalapparat, som f. eks. USA, vil en relativ stor del af de faste investeringer være reparationer og vedligeholdelse af kapitalapparatet, eller med andre ord investeringskvoten må stadig vokse, hvis nyinvesteringerne fortsat skal stige [5].

Spørgsmålet omkring forskelle i kapitalapparatets størrelse mellem USA og de vesteuropæiske lande behandles indirekte nedenfor gennem omtalen af produktivitetsforskellene. En række undersøgelser synes dog at vise [6], at USA anvendte omkring 20 pct. mere kapital i produktionen end en række større europæiske lande. Holder dette tal, er det ensbetydende med, at en sammenligning på investeringskvoterne vil overvurdere væksten i USA's kapitalapparat med 20 pct. Alene af denne grund må den pæne sammenhæng, der blev fundet i figur 1, forkastes.

Forskel i relative priser

Investeringskvoterne måles i de enkelte landes egne priser. Dette kan gøre dem uegnede til internationale sammenligninger. Skævhederne opstår, når

5. Denne forklaring er dog langtfra dækkende. Eksempelvis må reinvesteringerne også ses i forhold til hele spørgsmålet om kapitalapparatets foryngelse. Alt efter kapitalapparatets gennemsnitlige levetid kan reinvesteringer således i meget betydeligt omfang medvirke til en effektivisering af det eksisterende kapitalapparat. Om dette, se eksempelvis Maddison, nævnte værk side 90–91 og Hans Brems »Økonomiske langtidsperspektiver«, København 1971, side 26–28.
6. Denison, nævnte værk side 187.

relationen mellem priserne på kapitalgoder og priserne for andre varer ikke er den samme i alle lande. Det er jo ensbetydende med, at en lav investeringskvote godt kan resultere i en relativ høj vækst i selve kapitalapparatet set i forhold til andre lande, hvis investeringsgoderne er billigere i det pågældende land. Netop på dette felt synes der at kunne konstateres meget betydelige forskelle mellem USA og Vesteuropa [7].

For 50'erne tyder undersøgelser på, at priserne på kapitalgoder i Europa har ligget mellem 33 og 73 pct. over niveauet i USA.

Tages der hensyn til det forhold, at kapitalgoderne er billigere i indkøb i USA, og opgøres investeringskvoterne for de europæiske lande eksempelvis i US-priser, forsvinder forskellen mellem investeringskvoterne i USA og Vesteuropa helt [8]. Rent faktisk har de akkumulerede investeringer pr. beskæftiget fra 1948 til 1963 været næsten dobbelt så store i USA som i Frankrig, Tyskland og Italien [9].

Det kan således konstateres, at investeringskvoterne ikke har været forskellige i Europa og USA. Den konstaterede sammenhæng mellem produktionsvæksten og de ukorrigerede investeringskvoter kan derfor ikke opretholdes som forklaring på forskellene i vækstniveauerne. Der må nødvendigvis søges frem til andre forklaringer.

En bredere vækstforklaring

Specielt fra slutningen af 50'erne har vækstteorien udviklet sig hastigt. Der arbejdes faktisk efter de samme retningslinier som før. Blot søges det at inkorporere langt flere faktorer i analysen end hidtil. Nævnes kan sådanne faktorer som tekniske fremskridt, uddannelse, forbedrede organisations- og ledelsesformer, størrelsen af afsætningsmarkedet og en mere optimal anvendelse af de eksisterende produktionsfaktorer [10].

Men mulighederne for at nå frem til en mere avanceret beskrivelse af vækstforløbet er selvfølgelig ikke blot et spørgsmål om at udvikle en teori. Det er i ligeså høj grad spørgsmålet om at skaffe det nødvendige datagrundlag til de empiriske undersøgelser. Netop på dette felt er mulighederne for at foretage undersøgelser af vækstforløbet blevet forøget ganske betydeligt i efterkrigsperioden. Specielt er mulighederne for at foretage internationale sammenligninger blevet væsentligt bedrede. Dette skyldes først og fremmest det arbejde – såvel i form af standardiserede opgørelsesmetoder som i form af en række komparative studier – der foretages i flere internationale organisationer, herunder OECD og FN.

7. De grundlæggende undersøgelser på dette felt foretaget af Martin Gilberth »Comparative National Product and Price Levels: A Study of Western Europe and the United States. OEEC, 1958.
8. Denison's resultater fra perioden 1950–1962. Se Denison, nævnte værk side 161.
9. Denison, nævnte værk side 167–170.
10. For et grundlæggende teoretisk studie se Robert M. Solow »Technical Change and the Aggregate Production Function«, Review of Economies and Statistics, August 1957.

Tabel 3 Kilder til økonomisk vækst i USA og Vesteuropa 1950–62

Pct.	Bidrag til vækstraten i		Andel af total vækst i	
	USA	Vesteuropa	USA	Vesteuropa
Vækst i kapitalapparat	0,43	0,64	13	13
Vækst i beskæftigelse	0,90	0,71	27	15
Uddannelse	0,49	0,23	15	5
Øget viden	0,76	1,30	23	27
Forbedret ressourceudnyttelse	0,29	0,68	9	14
Stordriftsfordele	0,36	0,93	11	19
Andre faktorer	0,09	0,29	3	6
Gns. årlig vækst i BNP	3,32	4,78	100	100

Kilde: Denison, nævnte værk side 281 og 300.

En grundlæggende analyse af vækstforholdene i USA og Vesteuropa er foretaget af Denison i et studie fra 1967 [11]. Undersøgelsen dækker perioden fra 1950 til 1962 og analyserer forholdene i USA og otte vesteuropæiske lande [12].

Gennem de her foretagne analyser er der fremskaffet et grundlag for ad empirisk vej at afgrænse de hovedfaktorer, der dels kan forklare væksten i de enkelte lande, dels kan forklare forskellen på vækstforløbet i USA og Europa i perioden fra 1950 til 1962.

Denne mere grundige analyse kan kun føres op til begyndelsen af 60'erne. Igennem analysen af perioden fra 1950 til 1962 gives der også et indblik i, hvilke faktorer, det er, der i den resterende del af 60'erne og begyndelsen af 70'erne har haft afgørende betydning for vækstprocessen i såvel USA som Vesteuropa.

Denison opererer i sin undersøgelse med ikke mindre end 23 forskellige kilder til økonomisk vækst (heraf er dog to statistiske korrektionsfaktorer) [13]. Her skal de tekniske forhold ikke omtales nærmere. Blot skal det nævnes, at de to »traditionelle« vækstfaktorer – arbejde og kapital – indgår i analysen opsplittet på en række komponenter (se note 13). Den tekniske form er, at det

11. Denison, »Why Growth Rates Differ«, Washington 1967.
12. De europæiske lande i undersøgelsen er Belgien, Danmark, Frankrig, Tyskland, Holland, Norge og England.
13. Eksempelvis kan nævnes: Antal beskæftigede, udvikling i arbejdstid, alders- og kønsfordeling, uddannelse, kapitaldannelse i boliger, udenlandske investeringer, og i erhvervslivet, lagerinvesteringer, øget teknisk viden, strukturændringer, reduktion af handelsbarrierer og vækst i afsætningsmarkedet. Denison's undersøgelser er fra flere sider blevet kritiseret, først og fremmest i forbindelse med en række målingsproblemer. Set i relation til denne artikel skal opmærksomheden derfor henledes på, at det ikke er afgørende, om et estimat eksempelvis er 0,68 eller 0,75 procentpoint. Denison's resultater anvendes først og fremmest som et – i øvrigt velegnet – udgangspunkt ved beskrivelsen af de vigtigste vækstforklarende faktorer.

er væksten i det samlede antal beskæftigede og væksten i det samlede kapitalapparat, der påvirker væksten i det samlede nationalprodukt. I Tabel 3 præsenteres analysens resultater – for overskuelighedens skyld dog i 7 hovedgrupper.

På baggrund af disse resultater kan følgende hovedkonklusioner drages:

a. Det kan *ikke* konstateres, at væksten i kapitalapparatet har haft forskellig betydning for vækstforløbet i USA og Vesteuropa. Tværtimod bidrog væksten i kapitalapparatet i såvel USA som i Vesteuropa med 13 pct. af den samlede vækst i produktionen i perioden.

b. Selve væksten i arbejdsstyrken har haft større relativ betydning for USA's vækst end for Vesteuropa's. I alt er 27 pct. af USA's vækst forklaret med en stigning i antallet af beskæftigede mod kun 15 pct. for Vesteuropas vedkommende. Også med hensyn til uddannelsens betydning ligger USA over Vesteuropa. I Vesteuropa tegnede den bedre uddannelse af arbejdsstyrken sig kun for 5 pct. af den samlede vækst – i USA var tallet 3 gange så stort, nemlig 15 pct.

   Der kan altså allerede konstateres en række forskelle i vækstmønsteret i USA og Vesteuropa. Men ingen af de til nu nævnte forhold kan forklare, hvorfor Vesteuropas vækst har været markant højere end USA's – tværtimod.

c. Hele den difference imellem de årlige gennemsnitlige vækstrater i USA og Vesteuropa på 1,46 procentpoint, der kan konstateres, må forklares med følgende tre hovedfaktoeer, som nedenfor skal uddybes nærmere:
   - *Fremgang i viden.* Dette punkt tegner sig for i alt 1,30 procentpoint af af Europa's vækst mod 0,76 procentpoint af væksten i USA.
   - *Stordriftsfordele,* som tegnede sig for 0,93 procentpoint af væksten i Europa mod 0,36 procentpoint af væksten i USA.
   - *Forbedret ressourceanvendelse,* som har tegnet sig for 0,69 procentpoint af væksten i Europa og 0,27 procentpoint af væksten i USA.

Fremgang i viden

Denne faktor er klart enkeltkomponenten med den største betydning for vækstforløbet i de vesteuropæiske lande fra 1950 til 1962. Det er desværre ikke muligt at nå frem til noget direkte kvantificerbart skøn over denne faktor. Nedenfor skal baggrunden for, at den har kunnet få så stor betydning i Vesteuropa, ridses op.

Et naturligt udgangspunkt er den såkaldte produktivitetskløft mellem USA og Vesteuropa. Undersøgelser [14] synes med ret stor sikkerhed at vise, at USA i perioden fra 1870 til 1950 konstant øgede sin produktivitet kraftigere end de vesteuropæiske lande. Øget mekanisering, bedre ledelsesformer, større konkurrence m. v. har været blandt de faktorer, der har bestemt denne udvikling. Resultatet ses i tabel 4.

14. Maddison, nævnte værk side 41–42.

Tabel 4

Produktivitetsniveauer i en række europæiske lande i 1960 (USA 1960 = 100)

	Målt i	
Pct.	US relative priser	Europæiske relative priser
Belgien	54	46
Danmark	48	40
Frankrig	50	38
Tyskland	50	39
Italien	40	27
Holland	49	38
Norge	58	47
Sverige	56	43
England	47	38
USA	100	100

Kilde: Maddison, nævnte værk side 42.

Her vises fra 1960 – beregnet med henholdsvis US-relative-priser og Vesteuropa-relative-priser – forskellen på produktivitetsniveauerne i USA og Europa i 1960. Måles produktiviteten i vesteuropæiske priser lå de europæiske lande gennemgående på omkring 40 pct. af USA's produktivitetsniveau. Et land som Italien lå særlig lavt, nemlig på kun 27 pct. af niveauet i USA.

Disse forskelle belyser, hvor meget Europa egentlig havde at hente i vækstmæssig henseende i relation til USA ved at mindske denne produktivitetsforskel.

Helt afgørende for Vesteuropas muligheder for rent faktisk at mindske dette gab er årsagerne til, at gabet er til stede. Hvis produktivitetsgabet eksempelvis er opstået som en følge af, at det amerikanske marked er større eller, at USA har bedre naturgivne forudsætninger, vil det ikke være nogen let sag at mindske produktivitetsforskellen.

Hvis årsagerne til forskellen imidlertid mere skal findes i de vesteuropæiske lande selv – eksempelvis fordi man af den ene eller den anden årsag ikke anvender den bedst kendte teknik, man har en dårlig uddannet arbejdsstyrke eller en generel dårlig ledelse af produktionsprocessen – skulle der være ret gode muligheder for at indsnævre produktivitetsforskellene, hvis en række andre nødvendige forudsætninger i øvrigt er til stede [15]. For de europæiske lande var der yderligere et betydeligt omkostningsmæssigt incitament til at låne viden fra USA frem for at udvikle viden selv. Lande, der som de vesteuropæiske ved begyndelsen af 50'erne lå på et gennemsnitligt set lavt videnniveau, vil med en given fast udgift vinde langt mere i vækstmæssig henseende, hvis de søger at mindske gabet mellem deres relativt lave teknik og den bedst kendte teknik fremfor selv at søge at udvikle en helt ny teknik. Det er klart,

Tabel 5

Forsknings- og udviklingsomkostninger i pct. af BNP i en række lande

	1950	1955	1960	1967	1969
USA	1,0	1,4	2,8	3,1	2,8
England	...	1,7	2,5	2,3	2,1
Frankrig	...	...	1,1	2,3	2,0
Holland	...	...	2,0	2,3	2,2
Vesttyskland	...	0,8	1,3	1,8	1,8
Sverige	...	...	1,8	1,4	1,4
Norge	...	...	...	1,0	1,1
Danmark	...	...	...	0,8	0,9
USSR	1,2	1,5	2,5	2,8	2,9

Kilde: 1950, 55 og 60: »Some Factors in Economic Growth in Europe during the 1950's«. UN, 1964.

1967 og 1969, Forskningens Fællesråd, »Forskningsstatistik« 1967 og 1970, udgivet henholdsvis i 1970 og 1973, siderne 61 og 122.

at dette selvfølgelig ikke kan have værdi i al evighed, men det passer ganske godt på Europa's situation i 1950.

Den omkostningsfordel, de vesteuropæiske lande rent faktisk indhøstede – som det skal belyses nedenfor – illustreres gennem en sammenligning af forsknings- og udviklingsomkostningernes niveau i USA og de vesteuropæiske lande. USA opererer med den højeste gennemsnitlige teknik. Majoriteten af de tekniske fremskridt, USA gør, vil derfor som hovedregel komme som følge af ny grundforskning til høje omkostninger. Modsat kan de vesteuropæiske landes udviklingsomkostninger reduceres ganske betragteligt ved at låne den allerede kendte teknik i USA og tilpasse den europæiske forhold. I tabel 5 illustreres dette forhold gennem anførelse af forsknings- og udviklingsomkostninger for en række lande.

Selvom tallene er noget sporadiske, er det tydeligt, at lande som USA og USSR anvender en langt større del af deres indkomst til forskning og udvikling end Vesteuropa. Bemærkelsesværdigt er måske specielt tallet for Vesttyskland. Vesttyskland havde den kraftigste vækst overhovedet i efterkrigstiden af de vesteuropæiske lande, men synes samtidig at have ligget i bunden, hvad forsknings- og udviklingsomkostninger angår. Dette indicerer, at tyskerne enten har været særlig gode til at låne, eller at Tyskland ved krigens afslutning stod med et så meget mere nedslidt og ødelagt produktionsapparat end andre lande, at tyskerne havde langt mere at tjene ved at låne ny teknik [16].

Der resterer imidlertid endnu at forklare, hvordan indsnævringen af produktionsgabet rent faktisk har påvirket BNP-væksten i Vesteuropa. Det vil

15. Maddison, nævnte værk side 42.
16. For yderligere oplysninger og betragtninger omkring forsknings- og udviklingsomkostninger, se Denison, nævnte værk, side 287 ff. og Freemann C. and A. Yong »The Research and Development Effort in Western Europe, North America and USSR«, OECD 1965.

Tabel 6

USA's direkte investeringer som procent af de samlede investeringer i en række europæiske lande, 1966

	Pct.
Europa	5,2
England	10,0
Fællesmarkedet	4,6
Herunder	
Belgien	10,0
Italien	5,0
Holland	4,8
Vesttyskland	4,1
Frankrig	4,0

Kilde: Brems, nævnte værk side 56.

normalt være sådan, at når en ny teknologi tages i anvendelse i et land, vil viden om dette hurtigt spredes til andre lande. Derimod kan der gå meget lang tid, før andre lande er i stand til at anvende denne viden praktisk i produktionsprocessen.

Hvis Europa f. eks. har et konstant efterslæb i teknisk viden på f. eks. 10 eller 20 år, er der jo ingen grund til så pludseligt, som det skete i 50'erne, at vente en indsnævring af dette produktivitetsgab og dermed vente en højere vækst. Der må en speciel forklaring til.

Denison's forklaring på, at Europa har haft så kraftig en vækststimulans af fremgang i viden, er, at man i Europa har *formindsket* den tid, det tager fra en opfindelse, ny viden eller lignende tages i anvendelse i USA og bliver almindelig kendt, når til Europa og til, at den rent faktisk anvendes i produktionsprocessen i de europæiske lande. Det er således naturligt at give sig til at lede efter forklaringer på, at Europa netop ved begyndelsen af 1950'erne i hastigt tempo reducerer denne tidsafstand.

Hovedforklaringen på dette var Marshall-hjælpen [17]. Det var et led i selve Marshall-planen, at Europa skulle få øget kendskab til amerikansk teknik. Store hold af europæiske virksomhedsledere og andre eksperter tog på studierejser til USA for at sætte sig ind i de amerikanske metoder. Specielt Frankrig og England var aktive i denne henseende. Under OEEC oprettedes det såkaldte European Productivity Agency, der spredte produktivitetscentre over hele Vesteuropa, for derigennem at udbrede viden om de amerikanske produktionsmetoder [18].

17. Denison, nævnte værk side 287.
18. En tidligere, men interessant parallel til EUROPEAN PRODUCTIVITY AGENCY er det preussiske erhvervsudviklingsinstitut (GEWERBE INSTITUT), der blev oprettet i 1821 i Berlin og som havde til formål at importere maskiner (især fra England) og gøre dem anvendelige i produktionsprocessen i Preussen. Se Dudley Dillard, De Förenade Staternas och Vesteuropas Ekonomiska Historia. Lund 1970. Side 266.

Tabel 7

Indeks for pr. capitaforbrug i en række europæiske lande og USA 1950–1962 (USA = 100)

	Europæiske prisvægte				US prisvægte			
Land	1950	1955	1960	1962	1950	1955	1960	1962
USA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Belgien	51,2	51,3	52,9	54,1	59,9	60,0	61,3	62,3
Danmark	51,3	48,7	53,3	58,2	64,5	62,2	66,3	70,6
Frankrig	37,7	42,2	46,4	49,3	52,0	56,3	60,3	62,9
Vesttyskland	28,1	37,2	44,9	47,7	41,0	50,0	57,1	59,6
Holland	35,7	36,5	39,1	41,3	48,3	49,1	51,7	53,7
Norge	45,4	44,5	47,0	48,7	57,2	56,4	58,8	60,1
England	51,3	51,5	54,8	54,2	65,0	65,2	68,1	67,6
Italien	17,8	19,7	22,4	24,7	30,0	32,5	35,3	37,8

Kilde: Denison, nævnte værk, side 244.

Selvom en stor del af reduktionen i produktivitetsgabet således skyldtes en aktiv europæisk indsats (med et stærkt statsligt islæt i styrings- og formidlingsprocessen) tilførtes en ikke ubetydelig del af helt moderne viden fra USA gennem de direkte amerikanske investeringer i Europa og gennem de amerikanske multinationale selskaber. Et udtryk herfor findes i tabel 6.

Her vises, hvor stor en andel de direkte amerikanske investeringer udgør af de samlede investeringer i en række europæiske lande. For Europa totalt var procenten godt 5, mens den for England lå langt højere [19].

Når den europæiske situation således undersøges nærmere, synes det umiddelbart klart, at en meget betydelig del af Europas vækstpotentiale i 1950 (og i og for sig også i dag) lå i mulighederne for at udnytte den allerede eksisterende viden. Denison's resultater viser, at den chance fuldt ud blev udnyttet.

Stordriftsfordele

Stordriftsfordele skulle tegne sig for i alt 0,57 procentpoint af vækstforskellen på 1,46 procentpoint mellem USA og Vesteuropa i perioden 1950 til 1962. Baggrunden for, at Vesteuropa i denne periode kunne indhøste nogle stordriftsfordele er, at det er blevet muligt for Vesteuropa at tage mere effektive produktionsformer i anvendelse.

Den væsentligste forklaring på, at dette skete, var, at Europa i 1950 set i forhold til USA endnu var et område med en forholdsvis lav gennemsnitlig indkomst. Dette belyses med al ønskelig tydelighed i tabel 7. Tabellen viser forbruget pr. capita i en række vesteuropæiske lande i procent af realforbruget pr. capita i USA. Vesteuropa lå i 1950 på et meget lavt forbrugsniveau.

19. For en anden vurdering af USA's direkte investeringer i Vesteuropa, se eksempelvis Servan-Schreiber »Den amerikanske udfordring«, København 1968.

Eksempelvis lå det vesttyske realforbrug *kun* på 28 pct. af realforbruget i USA (målt i US-relative-priser).

Den lave indkomst og det lave forbrug i Europa i 1950 betød selvfølgelig, at der kun kan have været en forholdsvis beskeden efterspørgsel efter varer med luksuspræg, altså varer der specielt efterspørges af personer med høj gennemsnitlig indkomst (varer med høj indkomstelasticitet). Blandt disse varer kan nævnes biler, tv, radioer, hårde hvidevarer, dæk m. v.

I løbet af 50'erne og 60'erne kommer Vesteuropa ind i en periode med kraftig vækst i realindkomsterne (bemærk eksempelvis Vesttysklands eksplosive udvikling i tabel 7). Dette er samtidig ensbetydende med, at efterspørgslen efter disse varer med høj indkomstelasticitet bliver så stor, at det nu kan betale sig for de europæiske lande at tage allerede *eksisterende* teknik i brug ved produktionen af disse varer [20]. Dette forhold betyder selvfølgelig, at spørgsmålet omkring stordriftsfordelene er meget stærkt knyttet til den øgede viden, som blev omtalt ovenfor.

Det må bemærkes, at det selvfølgelig ikke alene er øget efterspørgsel efter disse varer med høj indkomstelasticitet, der har dannet basis for, at Europa i perioden har kunnet indhøste stordriftsfordele. Også selve det forhold, at det nationale markeds købekraft som sådan er vokset i og med den større indkomst, har spillet en selvstændig rolle.

Forbedret ressourceudnyttelse

En forbedret udnyttelse af samfundets forskellige ressourcer og en deraf følgende øget produktion og/eller reduktion i omkostningerne ved denne produktion kommer som regel som en følge af en række forholdsvis pludselige og let konstaterbare forandringer i samfundet, eksempelvis forandringer af institutionel karakter, såsom fjernelse af forskellige handelsbarrierer, hvorved der kommer et friere varebytte landene imellem. Nævnes kan også foranstaltninger, der letter produktionsfaktorernes mobilitet såvel inden for det enkelte land (eksempelvis gennem en forbedret arbejdsmarkedspolitik) som mellem en gruppe af lande gennem øget integrering. Også sådan et forhold som en forøgelse af kreditmarkedets effektivitet og en liberalisering af de internationale kapitalbevægelser kan medføre en bedre allokering af samfundets kapitalressourcer.

I løbet af 50'erne og 60'erne fandt der en betydelig del af sådanne begivenheder sted i Europa. Gennemgangen skal her koncentreres om to hovedforhold. For det første det skift, der i Europa kunne konstateres i erhvervsstrukturen. For det andet de fordele, der var en følge af liberaliseringen af handelsforholdene og den øgede integration i Europa.

Ændret erhvervsstruktur

I tabel 8 belyses forskydningerne i erhvervsstrukturen i Europa og USA fra

20. Denison, nævnte værk side 301.

Tabel 8

Den procentvise fordeling af den erhvervsudøvende befolkning og den samlede produktion på primære (P), sekundære (S) og tertiære (T) erhverv 1950–1970

		Andel af beskæftigede				Andel af produktion			
		1950	1960	1965	1970	1950	1960	1965	1970
Belgien	P	12,2[1])	7,6	6,4	4,8	9,1	7,2	6,1	4,5
	S	48,8[1])	46,6	46,9	44,8	48,2	40,9	41,8	42,5
	T	39,0[1])	45,8	46,7	50,4	42,7	51,9	52,1	53,0
Danmark	P	25,6	18,2	14,5	11,1	22,1	14,4	11,0	7,7
	S	33,8	39,9	37,6	37,9	35,8	39,1	40,1	39,6
	T	40,6	41,9	47,8	51,0	42,1	46,5	48,9	52,7
Frankrig	P	28,1[3])	22,4	17,8	14,2	14,7	9,5	7,4	6,0
	S	36,8[3])	39,0	41,0	40,5	47,3	48,0	48,2	48,5
	T	35,1[3])	38,6	41,2	45,3	38,0	42,5	44,4	45,5
Norge	P	26,1	21,5	17,5	13,9	14,9	11,2	9,2	6,6
	S	36,7	35,6	36,4	37,2	38,9	35,9	36,5	38,5
	T	37,2	42,9	46,1	48,9	46,2	52,9	54,3	54,9
Sverige	P	20,5	13,8	11,5	8,1	11,7	8,1	6,5	4,3
	S	41,1	43,9	42,7	38,4	41,8	42,7	44,1	40,6
	T	38,4	42,3	45,8	53,5	46,5	49,2	49,4	55,1
UK	P	5,1[2])	2,8	2,1	1,7	5,7	3,8	3,4	3,1
	S	49,3[2])	51,0	49,9	48,4	45,7	46,7	46,8	44,5
	T	45,6[2])	46,2	48,0	49,9	48,6	49,5	49,8	52,4
Holland	P	19,8	11,6	8,9	7,2	14,2	10,5	8,2	6,2
	S	34,2	42,6	43,4	38,9	39,7	42,6	41,4	42,0
	T	46,0	45,8	47,7	53,9	46,1	46,9	50,4	51,8
USA	P	12,5	8,3	6,1	4,4	4,7	4,0	3,4	2,9
	S	37,0	31,0	30,8	31,0	37,6	37,8	37,5	34,2
	T	50,5	51,5	54,8	59,9	57,7	58,2	59,1	62,9
Italien	P	41,2	32,6	25,8	19,4	28,3	14,8	13,3	10,3
	S	31,4	36,7	40,2	43,3	37,3	38,0	37,4	40,5
	T	27,4	30,7	34,0	37,3	34,4	47,2	49,3	49,2
V. Tyskland	P	23,7	14,0	11,1	9,0	11,4	6,6	5,0	3,7
	S	43,8	49,0	49,5	49,6	46,7	52,5	52,0	51,9
	T	32,5	37,0	39,4	41,4	41,7	40,9	43,0	44,4

1. 1947.
2. 1951.
3. 1954.

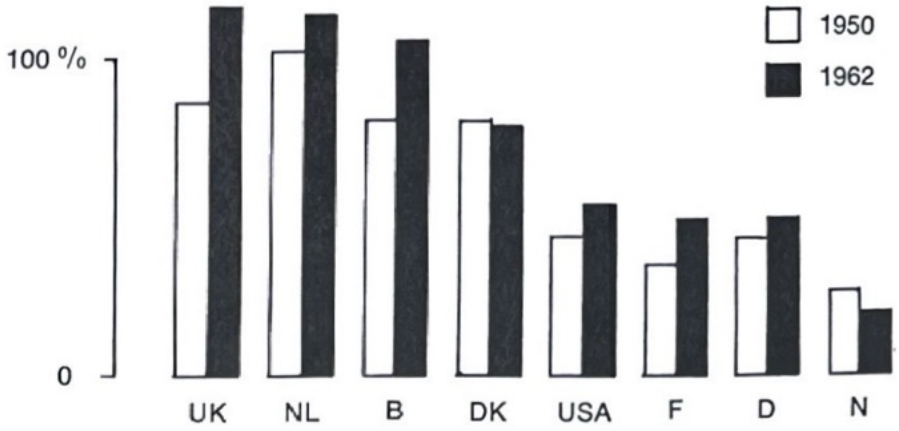
Kilde: *Beskæftigelse: 1950* fra Statistisk Årbog 1958 og 1962. *1960, 1965 og 1970* fra Statistisk 10-års oversigt 1973. *Produktion: 1950* fra OECD General Statistics sep. og nov. 1962. 1960, 1965 og 1970 fra Statistisk 10-års oversigt 1973.

1950 til 1970 – henholdsvis gennem en fordeling af de erhvervsmæssigt beskæftigede på primære, sekundære og tertiære erhverv samt de enkelte hovederhvervs procentvise andel af den samlede produktion.

Ses der på forskydningerne i den erhvervsudøvende befolknings fordeling på henholdsvis primære, sekundære og tertiære erhverv er udviklingen for de fleste vesteuropæiske lande *meget* markant. I Vesttyskland var 24 pct. af arbejdsstyrken beskæftiget i landbruget i 1950. Allerede i 1960 var procenten

Figur 2

Arbejdsproduktivitet i landbrug i procent af arbejdsproduktivitet i ikke-landbrug

Kilde: Brems, nævnte værk, side 38.

nede på 14. I et noget mindre omfang har denne udvikling været udpræget i samtlige vesteuropæiske lande.

Den vækstmæssige betydning af disse skift belyses i figur 2.

Her vises for 1950 og 1962 arbejdsproduktiviteten i landbruget målt i procent af produktiviteten i samfundets øvrige sektorer. I lande som Norge og Frankrig udgjorde arbejdsproduktiviteten kun 20–30 pct. af produktiviteten i de øvrige sektorer. I Danmark lå produktiviteten i landbrugssektoren op mod 80 pct. af produktiviteten i de øvrige erhverv.

Det er klart, at så længe der er forskel på produktiviteten mellem landbrug og andre erhverv, vil der være en gevinst at hente ved at flytte produktion fra landbrug til andre erhverv. Den gevinst, der er mulighed for at opnå, vil selvfølgelig være større, desto større en del af den samlede produktion landbruget tegner sig for på udgangstidspunktet for beregningerne.

Heraf følger også, at lande som Tyskland, Danmark, Norge og Frankrig – lande med en meget stor landbrugssektor i 1950 – var lande, der kunne høste specielt store fordele af det skift, der fandt sted i erhvervsstrukturen.

Den massive ændring i erhvervsstrukturen, der satte ind fra 1950 i de fleste vesteuropæiske lande, var i meget vid udstrækning udtryk for en planlægning og for en af staten styret politik. Dette var ikke mindst tilfældet frem til omkring 1954, hvor en direkte forudsætning for, at de vestlige lande kunne deltage i marshall-hjælpen, var, at de bl. a. satte ind med en modernisering af erhvervsstrukturen. Hertil kommer, at hele problemstillingen omkring liberaliseringen af handelsforholdene og den europæiske integration trak i samme retning.

Sammenholdes den fortsatte strukturudvikling frem til 1970 som den fremgår af tabel 8 med de produktivitetsniveauer, landbruget var nået op på i 1962, er det klart, at der også i 60'erne er blevet hentet en betragtelig ressourceallokeringsgevinst hjem gennem reduktion af landbrugssektoren i en række vesteuropæiske lande. Dette er ikke mindst gældende for lande som Frankrig, Danmark og Norge, hvor reduktionen af beskæftigelsen inden for landbruget var langt kraftigere fra 1960 til 1970 end fra 1950 til 1960.

Handelsbarriererne fjernes

Langt den største del af den vækstfremgang, der tilskrives bedre ressourceudnyttelse, skyldes det ovennævnte forhold, nemlig reduktionen af landbrugssektoren.

Den del af vækstttilskuddet, der kommer fra reduktion af handelsbarrierer og den øgede integration i Europa opgøres kun til 2–3 pct. af det totale vækst-tilskud i perioden fra 1950 til 1962. Ved vurderingen af dette umiddelbart meget beskedne tal må det dog haves for øje, at Denison's estimat i og for sig kun udsiger resultatet af en beregning efter følgende retningslinier:

> Hvis restriktionerne for den internationale handel ikke var blevet mindsket, hvor meget mindre ville vareudbyttet så have været – og hvilke omkostninger ville der have været forbundet med at producere i denne mindre optimale økonomiske situation?

Andre forhold gør, at der på trods af det beskedne direkte vækstttilskud er god grund til at lægge betydelig vægt på hele problemstillingen omkring handelsbarriererne og integration.

Den *væsentligste* del af effekten af reduktionen i handelsbarriererne måles nemlig en lang række andre steder. Eksempelvis har reduktionen af handelsbarriererne været en forudsætning for, at de vesteuropæiske lande har kunnet opnå stordriftsfordele og har kunnet forøge deres viden.

Men der er også grund til at lægge vægt på denne faktor, fordi dens positive vækststimulerende effekt ganske givet har været betydelig i 60'erne, hvor resultaterne af handelsliberaliseringen og integrationen blev høstet.

Vesteuropas situation omkring 1948

Den vesteuropæiske situation omkring 1948 betegnes ofte med udtryk som »betalingsbalancekrisen« og »dollarmanglen«. Disse udtryk beskriver egentlig i sig selv Vesteuropas stilling ganske godt. For de fleste vesteuropæiske lande var de akutte efterkrigsproblemer overstået omkring 1947/48. Med undtagelse af Vesttyskland havde produktionen på dette tidspunkt nået eller oversteget førkrigs-niveauet i 1938.

Men yderligere vækst fra dette punkt blev bremset af de alvorlige betalingsbalancevanskeligheder. Før det blev muligt for de europæiske lande at gennemføre den økonomiske strukturforandring, måtte der nødvendigvis impor-

teres betydelige mængder af maskiner, råstoffer og hjælpeprodukter af forskellig art. Det eneste land, der overhovedet var leveringsdygtigt, var USA. Men de europæiske lande kunne naturligvis ikke i denne indledende fase tilbyde eksportvarer, der kunne afsættes i USA, og derigennem dække importudgifterne. Andre forhold gjorde det yderligere vanskeligt for Europa at finansiere import fra USA. I krigens løb havde de europæiske lande måttet afvikle deres udenlandske nettotilgodehavender, for herigennem at kunne betale for levnedsmidler, krigsudrustning m. v. Hårdest ramt var England. Før den første verdenskrig var ca. 1/3 af den samlede nationalformue i England placeret i udenlandske tilgodehavender [21], en stor del af disse tilgodehavender gik tabt i løbet af den første verdenskrig. Resten – 4,5 mia. dollars i 1938 – blev anvendt i lyntempo i årene 1939 og 1940 – altså før USA vedtog Lend-and-Lease loven.

Hertil kom, at de vesteuropæiske lande under krigen havde mistet næsten alle deres oversøiske markeder og deres oversøiske kolonier i Sydøstasien. Hermed var der forsvundet en god kilde til dollar-indkomster. Endelig må det nævnes, at Vesteuropas bytteforhold lige efter krigen blev drastisk forringet (10 pct. fra 1947 til 1948) på grund af voldsomt stigende råvarepriser [22].

Da det samtidig generelt set var umuligt at finansiere et betalingsbalanceunderskud af de nødvendige dimensioner gennem låntagning i andre lande – det internationale kapitalmarked var slået i stykker og valutaerne ikke konvertible – skærpedes problemstillingen yderligere. Det eneste sted, der kunne lånes, var i USA. Men af forståelige årsager fandt private amerikanske investorer ikke særlig tilskyndelse til at investere, hverken i form af indkøb af europæiske værdipapirer (i inkonvertibel valuta) eller direkte i produktionsanlæg.

Der var således mange årsager til, at Vesteuropas situation i 1948-1949 må betegnes som vanskelig.

Problemets løsning må først og fremmest ses i forbindelse med væsentlige begivenheder i 1948/49. Den første var den store devaluering af en række vesteuropæiske landes valutaer i 1949. For England og en række andre lande var der tale om en devaluering over for dollar på 30 pct. Dette var i sig selv med til at rette noget op på skævheden i konkurrenceforholdet mellem USA og Vesteuropa. Men den væsentligste årsag til, at dollarmanglen og det strukturelle problem omkring denne blev løst, må ses i direkte forbindelse med marshall-hjælpen og, hvad deraf fulgte. Med en for internationale forhold næsten forbavsende fremsynethed indså USA, at problemet omkring Europas betalingsbalancekrise også var deres eget problem. Hvis det da vel at mærke var i USAs interesse at bevare Europa tæt tilknyttet til USA, fremfor at se Europa blive domineret af Sovjet.

21. L. B. Yeager »International Monetary Relations«, London 1966, p. 256.
22. Dudley Dillard »Vesteuropas och Förenade Staternas Ekonomiska Historia«, Lund 1970, side 537–538.

Bag den plan, USA iværksatte i 1948, stod den amerikanske udenrigsminister George G. Marshall. I 1948 vedtog senatet Economic Cooperation Act, en lov der for perioden frem til og med 1952 afsatte i alt 17 mia. dollars til støtte for de europæiske lande, der ønskede at deltage i dette projekt [23]. Det siger sig selv, at USA ikke uden betingelser stillede så store beløb til rådighed. USA's målsætning var inden for den stipulerede periode at genskabe de europæiske landes styrke, og gøre det muligt for dem at udvikle sig uafhængigt og på lige fod med USA. Et vigtigt led heri var at få afskaffet restriktionerne for handelen mellem de europæiske lande. Til dette formål dannede de berørte stater (17 i alt) i 1948 Organisationen for Europæisk Økonomisk Samarbejde (Organization for European Economic Cooperation, OEEC). Det blev OEEC's opgave at forestå de initiativer, der var nødvendige for at løse problemerne. Arbejdet skulle foregå på baggrund af planer for Marshallhjælpens anvendelse, som blev udarbejdet af de implicerede stater selv. Med dannelsen af OEEC fik man skabt et koordinerende og tildels også kontrollerende organ for hele marshall-planens gennemførelse.

Som allerede nævnt var et af de største problemer i Europa i slutningen af 40'erne, at den internationale handel kun foregik med betydelige vanskeligheder. De helt akutte problemer kan deles op i to, nemlig:

a. det problem, at de europæiske valutaer ikke var konvertible, hverken indbyrdes eller over for dollar, og
b. at den største del af handelen i Europa var underlagt omfattende kvantitative restriktioner.

Konvertibiliteten genindføres

For at løse det første problem tog OEEC i 1950 initiativet til oprettelsen af Den europæiske Betalingsunion (European Payment Union, EPU). I princippet var der her tale om et europæisk clearingskontor for vareudvekslinger. Havde et medlemsland som resultatet af sine varetransaktioner med de øvrige europæiske lande sammenlagt oparbejdet et nettotilgodehavende, havde det pågældende land ikke en lang række tilgodehavender og forpligtelser over for en række andre lande, men kun et nettotilgodehavende hos EPU. Grundlaget for EPU's aktivitet var 350 mill. dollars af marshall-midlerne. Pengene skulle bruges til at dække de tilgodehavender, enkelte medlemslande akkumulerede i EPU. Rent faktisk kom dette til at betyde, at de europæiske valutaer blev indbyrdes konvertible, mens der altså ikke i første omgang blev tale om konvertibilitet mellem Europa og USA.

EPU fungerede generelt særdeles godt og bestod frem til 1958, hvor den endelige konvertibilitet blev gennemført [24].

23. I alt blev kun brugt 12,5 mia. dollars. Se Dudley Dillard, nævnte værk, side 539.
24. I alt formidledes fra 1950 til 1958 transaktioner for 46 mia. dollars gennem EPU med baggrund i den i denne henseende beskedne driftskapital på 350 millioner dollars. Se Dudley Dillard, nævnte værk, side 539.

Tabel 9

Den procentvise del af handelen mellem de europæiske lande, der ikke var undergivet kvantitative restriktioner	
1950	56 pct.
1951	65 pct.
1955	84 pct.
1960	91 pct.
1961	94 pct.

Kilde: Denison, nævnte værk, side 269.

Kvantitative restriktioner afvikles

Det andet væsentlige samhandelsproblem bestod i, at udenrigshandelen hindredes gennem kvantitative restriktioner og told på importen. Af disse to var de kvantitative restriktioner langt det alvorligste problem, alene fordi de betød mindre, om tolden var høj eller lav, når det afgørende var, om det overhovedet var muligt at eksportere varer til det pågældende land. Det var derfor i første række de kvantitative restriktioner, der var målet for OEEC's bestræbelser.

Gennem beslutninger i 1949, 1951 og 1955 blev de kvantitative restriktioner i de europæiske lande næsten elimineret (se tabel 9).

Det tog derimod længere tid at få fjernet restriktionerne over for USA. Først i 1955 kunne OEEC anbefale at afviklingen af restriktionerne mellem USA og Europa påbegyndtes. I 1953 var kun 11 pct. af handelen mellem Europa og USA liberaliseret. Allerede ved begyndelsen af 1956 var imidlertid 54 pct. af handelen liberaliseret, og i 1961 var 89 pct. af samtlige restriktioner væk [25] [26].

Som nævnt stod toldspørgsmålet i skyggen af de kvantitative restriktioner. Toldproblemet fandt ikke sin løsning i OEEC's rammer, men blev taget op gennem Den internationale Handelsorganisation (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT).

Allerede så tidligt som i 1947, 1949 og 1951 fandt der toldnedsættelser sted. På grund af de kvantitative restriktioner betød disse toldnedsættelser imidlertid ikke meget for selve handelsomfanget. I øvrigt skulle selve toldspørgsmålet for de europæiske lande først finde sin løsning – og da i en noget anden form end oprindeligt tilsigtet – i forbindelse med den europæiske integrationsproces.

Den europæiske integration

Fra slutningen af 40'erne igennem 50'erne begyndte der gradvis at tegne sig et mønster af et stadig snævrere samarbejde mellem de europæiske lande på

25. Denison, nævnte værk, side 259.
26. Den væsentligste del af arbejdet inden for OEEC vedrørte liberaliseringen af varebevægelserne. I 1959 blev der dog taget skridt henimod liberaliseringen af kapitalbevægelserne gennem The Code of Liberalization of Capital Movements.

det økonomiske felt. Processen startede med, at Belgien, Holland og Luxemburg i 1948 dannede en toldunion (Benelux). Disse tre lande deltog sammen med Vesttyskland, Frankrig og Italien i 1952 i dannelsen af Det europæiske Kul- og Stålfællesskab. Dette var starten på dannelsen af De europæiske Fællesskaber, der blev en realitet med underskrivelsen af Romtraktaten i 1957.

Som en modvægt mod sammenslutningen af de seks stater dannede syv andre europæiske lande med England og de skandinaviske lande i spidsen EFTA i 1960.

Såvel EF som EFTA sigtede mod en afvikling af de indre toldsatser. Der er dog væsentlige forskelle mellem de to sammenslutninger. EFTA's nedbringelse af de indre toldsatser gjaldt ikke for landbrugsprodukter. For EFTA var der kun tale om liberalisering af varebevægelserne. Sigtet med EF var langt videre og pegede i retning af en egentlig økonomisk og monetær union som det bl. a. blev behandlet i de senere meget omfattende Wernér og Barré planer. Sådanne områder som fri bevægelighed for produktionsfaktorerne landene imellem, ensartet politik på en lang række områder, eksempelvis transportvæsenet, og en fælles ydre toldsats var hovedpunkter inden for EF-sammenslutningen. Hermed var der skabt en helt ny markedsmæssig situation i Europa. Inden for de to blokke gik udviklingen hurtigt i retning af yderligere handelsliberalisering. EF's indbyrdes toldskranker var fjernet i 1968. For EFTA's vedkommende var dette allerede sket i 1967 – men altså ikke for bl. a. landbrugsvarer. I løbet af 60'erne blev der gjort en række forsøg på at fortsætte handelsliberaliseringen. Inden for GATT's rammer blev der i 1967 truffet aftale om omfattende gensidige toldnedsættelser (den såkaldte Kennedyrunde). Disse toldnedsættelser gennemførtes i perioden 1968 til 1972. Endvidere var der en række forsøg på en bredere europæisk integration. England, Irland, Norge og Danmark søgte i 1962 optagelse i EF. Der skulle dog hengå endnu 10 år, før der blev tale om medlemsskab for tre af disse lande. Norge valgte at stå uden for EF.

Markedsdannelserne skabte en række skævheder i Europa – problemerne for Danmark kan nævnes som eksempel. For de deltagende lande er det hævet over enhver tvivl, at det tættere samarbejde betød en væsentlig vækststimulans. Samhandelen inden for de enkelte blokke – specielt inden for EF – tog stærkt til. Dette gjaldt ikke mindst samhandelen med industrivarer. I 1955 udgjorde samhandelen i EF, hvad industrivarer angår, 29 pct. af den samlede industrivareeksport. I 1969 var procenten 45. For EFTA's vedkommende var de tilsvarende tal 14 og 23. Mens der inden for EF også var en øget samhandel med landbrugsvarer, nemlig fra 44 pct. af den samlede eksport i 1955 til 63 pct. af den samlede eksport i 1969, var landbrugsvarernes andel af samhandelen inden for EFTA faldende fra 31 til 30 pct. inden for perioden [27].

27. United Nations Economic Survey of Europa, 1971, side 31.

Tabel 10

Gennemsnitlig årlig vækst i eksporten for en række lande 1913–1972

Pct. p. a.	1913/50	1950/60	1962/72
Belgien	0,2	7,7	11,0
Danmark	0,8	7,0	7,1
Frankrig	1,1	7,2	10,1
Tyskland	−2,5	15,8	10,1
Italien	1,4	11,8	12,2
Holland	1,2	10,0	10,9
Sverige	1,9	5,5	7,5
England	0,2	1,9	5,1
Vesteuropa	0,1	7,0	9,3
USA	2,3	5,0	6,2

Kilde: 1913/50 og 1950/60 Maddison, nævnte værk, side 166. 1962/72 Statistisk Tiårsoversigt 1973 side 100.

Den tættere sammenslutning skabte god grobund for yderligere at styrke sådanne vækststimulerende faktorer som strukturforandringer, bedre ressourceudnyttelse, stordriftsfordele og bedre udnyttelse af den forhåndenværende viden.

Det er straks vanskeligere at gøre op, hvordan andre lande – herunder USA og udviklingslandene – er blevet påvirket af det tættere økonomiske samarbejde. På den ene side betyder toldskranker for en gruppe af lande en umiddelbar forringelse af udenforstående landes stilling. Her overfor må imidlertid sættes, at væksten i EF og EFTA-landene ganske givet er blevet stærkere, end hvis integrationsprocessen ikke var blevet gennemført. Dette har selvfølgelig haft positive effekter også for lande uden for de berørte lande. Med et højere indkomstniveau i de europæiske lande har der udgået en stærkere efterspørgsel efter en lang række eksportvarer, hvilket altså har stimuleret forholdene i landene uden for markedsblokkene.

Øget samhandel

Arbejdet med at liberalisere handelen gav iøjnefaldende resultater, ikke mindst i Vesteuropa, som det fremgår af tabel 10.

Den samlede mængdemæssige vækst i Vesteuropa's eksport var i perioden 1913 til 1950 kun 0,1 pct. om året. Her klarede USA sig landt bedre med en vækst på 2,3 pct.

Fra 1950 til 1960 fandt der en eksplosiv udvikling sted. Under ét steg de vesteuropæiske landes eksport med 7,0 pct. – altså langt mere end væksten i produktionen. Udviklingen fortsatte med forøget styrke gennem 60'erne.

Tabel 11

Kilder til økonomisk vækst i USA og otte vesteuropæiske lande 1950–1962 (procentvis fordeling)

	USA	Belgien	Dan-mark	Frankrig	Vest-tyskland	Holland	Norge	England	Italien
Vækst i kap apparat	13	13	20	12	14	15	23	18	9
Vækst i beskæftigelse	27	13	21	2	21	17	4	21	7
Uddannelse	15	14	4	6	2	5	7	12	7
Øget viden	23	28	15	32	22	27	27	33	28
Forbedret ressourcefordeling	9	17	20	20	14	14	27	5	24
Stordriftsfordele	11	17	19	21	22	17	16	15	21
Andre faktorer	3	2	1	7	5	5	−4	−4	4
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Gennemsnitlig årlig vækst i BNP	3,32	3,20	3,51	4,92	7,26	4,73	3,45	2,29	5,96

Kilde: Denison, anførte værk, side 299–321.

Det kunne ved indledningen af dette afsnit konstateres, at udenrigshandelens *direkte* vækststimulerende effekt i perioden 1950 til 1952 ikke var af større omfang.

Selvom det er vanskeligt at vurdere, om den hastige vækst i det internationale varebytte i 50'erne og 60'erne udelukkende har været udtryk for en forøget velfærd for de implicerede lande, er der ikke tvivl om, at den kraftige vækst i handelen har haft i hvert fald to meget store vækstfremmende virkninger. For det første har den generelt medvirket til at opretholde en høj og stabil vækst i den samlede efterspørgsel fra land til land. For det andet har væksten i den internationale handel uden tvivl kraftigt stimuleret en mere optimal fordeling af de enkelte landes ressourcer. Det betydelige skift i erhvervsstrukturen inden for de enkelte lande inden for så kort en periode ville formentlig have været utænkeligt uden den kraftige vækst i den internationale handel.

Det må afslutningsvis nævnes, at der med de friere samhandelsforhold og indførelse af konvertibilitet blev skabt forudsætninger for, at Europa igen kunne komme til at indtage en central plads på det internationale kapitalmarked. Fra 1958 og frem har eurovalutamarkedet fået en stadig større betyd-

ning for finansieringen af den internationale handel og formidlingen af kapital mellem over- og underskudslande. Mens eurovalutamarkedet således i 1964 formidlede kreditter for 12 mia. dollars var kreditgivningen i 1973 nået op på 200 mia. dollars, altså en gennemsnitlig årlig stigning på 37 pct.

Vækst i enkelte lande

Inden vækstens konsekvenser tages op til drøftelse, skal der gives en kort oversigt over vækstårsagerne i de enkelte vesteuropæiske lande, der indgik i Denison's undersøgelse. Resultaterne gengives i tabel 11.

Her skal kun fremdrages enkelte træk fra tabellen for mere konkret at illustrere betydningen af de foretagne vækstanalyser. To yderpunkter er England og Tyskland. England lå på et meget lavt vækstniveau (2,3 pct. årligt), mens Vesttyskland toppede listen med 7,3 pct. årligt. Det er ikke alene med hensyn til vækstens absolutte niveau, England adskiller sig fra de øvrige europæiske lande. Også når det gælder de enkelte faktorers relative betydning for væksten, er der betydelig forskel. England ligner i denne henseende mere USA. Betydningen af udbygningen af kapitalapparatet, den øgede beskæftigelse og uddannelsesaktiviteten er – som i USA – meget stor. Det samme gælder faktoren øget viden. Dette er selvfølgelig ikke uden forbindelse med den vægt, uddannelsen har i Englands vækstforløb. I denne forbindelse må der peges på det forhold, som også blev berørt ovenfor, at England var blandt de mest aktive lande, når det gjaldt om at »hente« ny teknik hjem fra USA i forbindelse med marshall-hjælpen samt, at England (se tabel 6) var det land, der havde den forholdsvis største vægt af direkte amerikanske investeringer.

Der, hvor England falder helt uden for det generelle europæiske billede, er gevinsten ved den forbedrede ressourceanvendelse. For Englands vedkommende tegner den forbedrede ressourceanvendelse sig kun for 5 pct. af den samlede, i øvrigt meget lave vækst i perioden, mod 14 pct. for Vesteuropa i alt.

For Englands vedkommende afdækker analysen således klart det fundamentale vækstproblem. Englands vanskeligheder stammer helt tilbage fra den sidste halvdel af forrige århundrede. Allerede på et meget tidligt tidspunkt omkring 1870 var landbrugssektoren i England nedbragt til næsten et minimum. Dette betød naturligvis, at England ikke ligesom en række andre lande ved begyndelsen af 50'erne kunne hente en gevinst ved at reducere beskæftigelsen inden for landbruget.

I England fandtes imidlertid ved 50'ernes begyndelse en lang række industrisektorer, der lignede landbrugssektoren i de øvrige europæiske lande derved, at produktiviteten relativt set var meget lav. Her tænkes ikke mindst på kulindustrien og jernindustrien, der allerede tilbage i mellemkrigstiden var forældede og ikke kunne konkurrere. Mens andre lande formåede at reducere deres mindre produktive erhvervsandel, lykkedes dette ikke for England.

Tabel 12

Arbejdsløshedsprocenten i en række lande 1950–73

	1950	1960	1970	1973
Sverige	1,7	1,6	0,9	1,7
Holland	2,0	1,1	1,4	2,3
Danmark	4,1	2,1	2,9	2,4
Frankrig	1,4	1,3	1,7	2,2
Vesttyskland	7,2	0,9	0,6	1,1
England	2,5	2,5	2,3	2,3
Canada	3,6	6,9	5,9	5,6
USA	5,2	5,4	4,9	4,9

Kilde: 1950 og 1960: Maddison, nævnte værk, side 62. 1970 og 1973: OECD, Economic Outlook, div. årgange.

Når England således ligger lavest blandt de vesteuropæiske lande med hensyn til stordriftsfordelenes betydning, hænger dette altså snævert sammen med, at der ikke er sket noget afgørende skift i den engelske erhvervsstruktur i perioden. Samtidig spiller det selvfølgelig også en stor rolle, at England har haft en så lav vækst i nationalindkomsten. Målt pr. indbygger var realindkomststigningen i England i perioden 1950 til 1962 kun 1,6 pct. England har derfor ikke som en række andre lande kunnet udnytte de stordriftsfordele, der var betinget af en udbygning af det nationale marked i hastigt tempo.

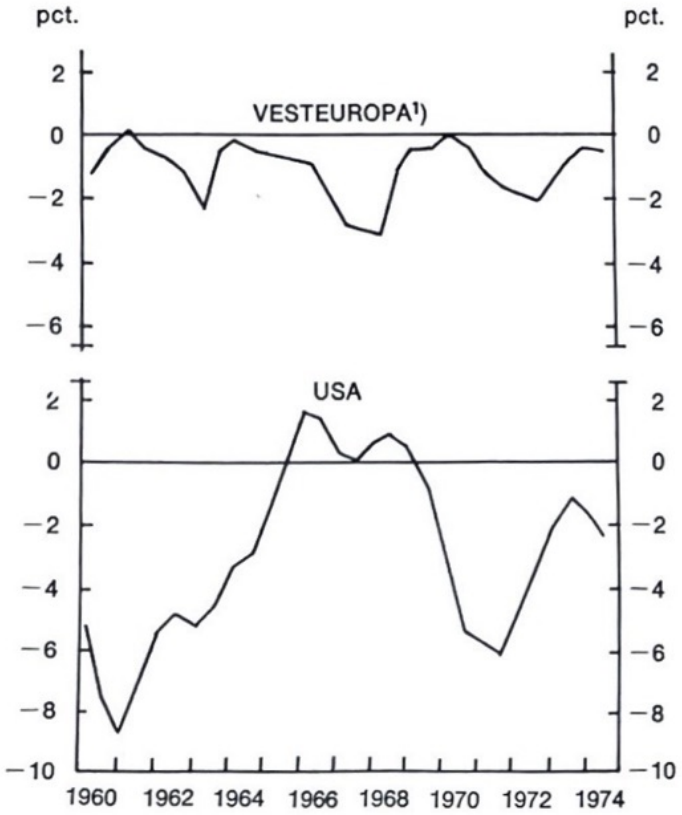
For USA's vedkommende har analysen i det foregående afdækket nogle relevante betragtninger. Som nævnt i indledningen har det været en generel opfattelse – og et stærkt omdiskuteret emne – at USA's vækst svigtede i 1950' erne. Der har været talt meget om årsagerne til, at USA faldt tilbage og ikke opnåede et fuldt så højt vækstniveau som de vesteuropæiske lande. Denison's analyser kan klart afkræfte, at det var USA, der svigtede. Snarere var det Vesteuropa, der vågnede op og begyndte en vækstproces, hvorigennem en del af det forspring, som USA gennem årtier havde akkumuleret, blev indhentet. Her tænkes selvfølgelig på de tidligere omtalte vækstfordele, nemlig fremgang i viden, anvendelse af stordriftsfordele og øget europæisk integration. Alle tre faktorer, der i væsentligt omfang i 50'erne ikke kunne komme USA til gode.

Men hermed være ikke sagt, at USA ikke kunne have opnået en højere vækst i 50'erne og 60'erne, og at dette forhold må forklares med brister i den økonomiske politik, der blev ført i USA.

Ses der på perioden fra 1950 til 1974, er det et generelt træk, at USA udnyttede sin produktionskapacitet langt dårligere end de vesteuropæiske lande set under ét.

Dette belyses bl. a. af tabel 12, hvor der bringes tal for arbejdsløshedsprocenten for en række vesteuropæiske lande og for USA. Det fremgår heraf,

Figur 3 **Den procentvise afvigelse mellem faktisk og potentielt BNP 1960–1974**

Kilde: OECD, Economic Outlook, diverse årgange.

1. De europæiske OECD medlemslande.

at USA generelt har haft en arbejdsløshed på mere end det dobbelte af arbejdsløsheden i de vesteuropæiske lande [28].

For perioden 1960 til 1974 kan denne underudnyttelse af produktionsfaktorerne belyses nærmere. I figur 3 er det beregnet, hvor meget det faktiske bruttonationalprodukt de enkelte år har afveget fra det bruttonationalprodukt, der var mulighed for at opnå, såfremt alle produktionsfaktorer var blevet udnyttet fuldt ud. Det fremgår heraf, at forskellene mellem Vesteuropa og USA har været meget betydelige. I USA har svingningerne været meget store, og udnyttelsen af kapaciteten har til tider ligget på 8–9 pct. af det samlede potentielle bruttonationalprodukt. For de europæiske lande har der ikke kunnet konstateres så store udsving (det dårlige resultat i 1963 må endda forklares med den strenge vinter dette år) ligesom udnyttelsen af kapaciteten generelt har ligget på et ganske højt niveau.

28. En international sammenligning af arbejdsløshedsprocenter må foretages med betydelig forsigtighed på grund af forskelle i opgørelsesmetoden. For USA opgøres arbejdsløsheden i pct. af den samlede erhvervsmæssige befolkning, mens den for en række andre lande opgøres som pct. af arbejdsløshedsforsikrede eller lignende. Dette tenderer til, at overvurdere arbejdsløsheden i USA i forhold til de vesteuropæiske lande.

Når vækstforløbet i efterkrigsperioden diskuteres, er det nærliggende at finde frem til forklaringer på, at der i USA har kunnet være så kraftige svingninger i kapacitetsudnyttelsen. I denne forbindelse kan der især peges på to forklaringer. Den første hænger sammen med hele det offentliges politik, herunder finanspolitikken og pengepolitikken. Den anden forklaring, der selvfølgelig ikke er uafhængig af den første, bygger på forskelle i prioriteringen af de økonomiske målsætninger.

Styringen af den samlede efterspørgsel

I 50'erne kan det generelt for Vesteuropa siges, at den liberaliseringsbølge, der prægede relationerne mellem landene, også smittede af på udviklingen i de enkelte lande. De talrige restriktioner, der var opbygget gennem 30'erne og gennem krigen blev generelt betragtet som en byrde. De gunstige økonomiske forhold i 50'erne blev benyttet til meget hurtigt at gennemføre en betydelig liberalisering i de enkelte nationaløkonomier. I 50'erne synes det offentlige først og fremmest at have anskuet sin rolle – ikke som et planlæggende og styrende element – men snarere som en faktor, der til stadighed gennem den økonomiske politik søgte at holde den samlede efterspørgsel på et niveau, der kunne sikre en høj kapacitetsudnyttelse [29].

I de vesteuropæiske lande var det i første række finanspolitiske virkemidler, der blev taget i anvendelse for at forfølge disse mål. Ses der på udviklingen i kapacitetsudnyttelsen må denne økonomiske politik i 50'erne betegnes som en succes i de fleste vesteuropæiske lande. England var igen her en klar undtagelse. Der kan for Englands vedkommende konstateres meget betydelige svingninger i den samlede efterspørgsel fra år til år (resultatet af den såkaldte »stop-go« politik).

For USA's vedkommende var situationen en ganske anden. Den samlede efterspørgsel fik lov til at svinge meget fra år til år. Finanspolitikken blev ikke brugt så meget som i Vesteuropa. Ikke så meget fordi man ikke ønskede at bruge den, men mere fordi den ikke havde så bred en tradition i Amerika som i mange europæiske lande. Eksempelvis kan nævnes, at man i USA igennem 50'erne meget længe hyldede det rigtige i teorien om det balancerede budget [30]. Når svingningerne i USA kunne blive så betydelige fra år til år, skyldes dette ikke alene, at finanspolitikken ikke blev anvendt effektivt. Det synes også, at den måde skattesystemet i USA var opbygget på ikke indebar så effektive automatiske stabilisatorer som i de fleste vesteuropæiske lande. Dette var igen ikke alene en følge af, at militærudgifterne – der var ret upåvirkelige af konjunktursvingningerne – udgjorde en endog meget betydelig del af de offentlige udgifter i USA. Det var også en følge af, at personskatterne indgik

29. Maddison, nævnte værk, side 100.
30. Maddison, nævnte værk, side 109.

med meget mindre vægt i den samlede beskatning i USA end i Europa (selskabsskatterne havde en langt større vægt i USA).

Mens USA således i 50'erne i mindre grad end i Vesteuropa anvendte finanspolitikken som styringsmiddel, koncentrerede man sig mere end de vesteuropæiske lande om pengepolitikken [31]. Som økonomisk–politisk styringsmiddel gik pengepolitikken næsten af anvendelse i begyndelsen af 30'erne. Den monetære krise i 1931 var den umiddelbare årsag, men de udbredte restriktioner overflødiggjorde for meget lang tid de pengepolitiske instrumenter.

I 50'erne fik pengepolitikken en renæssance først og fremmest i USA. Det var her specielt »open market operations«, der blev taget i anvendelse. Dette var særlig naturligt i USA, hvor markedet for korte og mellemlange statspapirer er stort.

Det samlede resultat af det offentliges aktivitet blev imidlertid, at 50'erne for USAs vedkommende må betegnes som en periode, hvor det offentlige ikke i tilstrækkelig høj grad havde succes med at tilpasse den samlede efterspørgsel til økonomiens krav.

Ændret indstilling i 60'erne

Ovenfor blev det nævnt, at det offentlige i 50'erne spillede en forholdsvis passiv rolle. Målet var her i første række at få økonomien til at fungere igen uden de talrige restriktioner. I 60'erne syntes der såvel i USA som i Vesteuropa gradvis at fremstå en erkendelse af, at det offentliges rolle måske ikke på lidt længere sigt var helt så enkel som i 50'erne. Der syntes at kunne spores en stigende tendens til, at rene finans- og pengepolitiske virkemidler ikke længere slog til i den økonomiske politik. Som eksempel herpå kan nævnes, at specielt finanspolitikken syntes at stå mere og mere magtesløs, når problemet om at holde inflationspresset i ave samtidig med, at kapaciteten blev udnyttet næsten 100 pct., skulle løses. Det blev efterhånden mere og mere klart, at det offentlige måtte til at spille en langt mere direkte rolle – planlæggende og tildels også styrende – hvis en stabil udvikling på længere sigt skulle sikres.

USA fremstår som et særlig godt eksempel på denne ændrede opfattelse, først og fremmest fordi kontrasten til laissez-faire politikken i 50'erne var så stor. Såvel Kennedy som Nixon-administrationen lagde betydelig vægt på en nyvurdering af det offentliges rolle for den økonomiske udvikling.

Ændringerne i den økonomiske politik i USA fremgår i og for sig af figur 3. Det ses, at USA fra 1961 og frem kunne notere en stadig stigning i kapacitetsudnyttelsen i økonomien. Bagved denne stigende kapacitetsudnyttelse lå den direkte vækststimulerende politik, Kennedy-administrationen slog ind på. Det blev accepteret, at staten havde et væsentligt medansvar for, at vækstpotentialet blev udnyttet. Kennedy-administrationens politik bestod bl. a. i væsentlige skattelettelser til stimulering af den økonomiske aktivitet [32].

31. Maddison, nævnte værk, side 122.
32. Dillard, nævnte værk, side 536.

Det andet eksempel fra USA på denne mere aktive politik fra det offentliges side var Nixon-administrationens forsøg på at føre en indkomstpolitik i begyndelsen af 70'erne. Selvom aktiviteterne fra det offentliges side i meget vidt omfang tilgodeså det private initiativ, var indgrebene i og for sig uden fortilfælde i USA's historie i fredstid. Et program omfattende fire faser blev lanceret. Herigennem skulle væksten stimuleres samtidig med, at inflationen blev holdt i ave. Som det bl. a. fremgår af figur 3 (og af gennemgangen i forbindelse med tabel 1) havde denne politik en væsentlig fremgang. I begyndelsen af 70'erne opnåede USA sine bedste vækstresultater i efterkrigstiden.

Forskelle i økonomiske målsætninger

Den forskel mellem Vesteuropa og USA, der kommer til udtryk i figur 3, kan formentlig også i vid udstrækning forklares med forskellige opfattelser og traditioner for, hvilke økonomisk politiske mål, der har den højeste samfundsmæssige prioritet. Selvom det kan være vanskeligt at finde direkte støtte for denne opfattelse, kan det formentlig siges, at de fleste vesteuropæiske lande har prioriteret målsætninger som fuld beskæftigelse, sociale forbedringer og en mere ligelig indkomstfordeling højere end eksempelvis målsætningen om stabile priser og ligevægt på betalingsbalancen. Denne prioriteringsfølge har selvfølgelig medført, at man i de vesteuropæiske lande har måttet lægge meget stor vægt på at køre med fuld udnyttelse af kapaciteten, også selvom dette betød, at inflationspresset i økonomien blev større, end det egentlig var ønskeligt.

I USA synes målsætningen om fuld beskæftigelse ikke at have været fuldt så højt prioriteret som i Vesteuropa. Derimod har målsætningen om stabile priser haft betydelig prioritet. Det umiddelbare resultat heraf – som det også afspejles i figur 3 – har været, at i USA har efterspørgslen fået lov til at falde til det niveau, der var foreneligt med ønsket om en lav inflationstakt.

Vækstens konsekvenser

Det er vanskeligt at overskue vækstens konsekvenser, al den stund vækstprocessen så at sige påvirker alle samfundsforhold. Ikke alene de økonomiske forhold, men også de politiske forhold i bredeste forstand – såvel nationalt set som på det internationale plan. I de senere år er debatten omkring væksten i højere og højere grad blevet koncentreret om de mere negative aspekter. Nævnes kan sådanne forhold som problemerne omkring udtømningen af naturrigdommene, den tiltagende forurening m. v. [33] Det er karakteristisk for denne diskussion, at den især føres i lande, der har nået et vist velstandsniveau.

Det bør ikke glemmes, at vækstens konsekvenser i den alt overvejende del af den her omhandlede periode har været bedømt ud fra andre og mere positive

33. Se eksempelvis L. Meadow's »The Limits to Growth« og Mogens Boserup's »Vor voksende Verden«, København 1974.

forudsætninger. I det følgende skal kort gennemgås nogle af disse forhold med speciel vægt på udviklingen i de sociale forhold og indkomst- og formuefordelingen.

Vækst i forbrug

Det synes umiddelbart at være en selvfølgelighed, men det bør nævnes, at en af de mest positive konsekvenser – ikke mindst i social henseende – af væksten i Vesteuropa siden 1950 var den kraftige stigning i forbruget pr. indbygger. I tabel 7 blev vist, hvor lavt et forbrugsniveau, de vesteuropæiske lande egentlig befandt sig på i 1950. Men det fremgik samtidig, at der frem til 1962 kunne konstateres en endog meget kraftig stigning i forbrugsniveauet. For de vesteuropæiske lande under ét steg det gennemsnitlige forbrug pr. indbygger med i alt 3,9 pct. om året fra 1950 til 1972, mod en stigning for USA på 2,0 pct. om året.

Konsekvenserne af vækstprocessen lader sig ikke alene afdække ved at betragte udviklingen i BNP eller i nogle af dets komponenter. Ret beset er BNP en meget dårlig målestok for graden af økonomisk velfærd og menneskeligt velbefindende. Således tager BNP ikke hensyn til en lang række forhold, der er af afgørende betydning netop i denne forbindelse. Værdien af de forskellige hjemmeproducerede ydelser medregnes ikke. Der skelnes heller ikke imellem »ønskelige« og »mindre ønskelige« udgifter. Eksempelvis er det BNP-opgørelsen uvedkommende om et vist beløb anvendes til indkøb af whisky eller til at bedre ens boligstandard, give sine børn en bedre uddannelse eller lignende. BNP og det privatøkonomiske system som helhed giver heller ikke plads til en vurdering af omkostningerne i lyset af mere kvalitative og samfundsmæssige betragtninger. Anvender en virksomhed eksempelvis relativt mange penge på forureningsbekæmpelse m. v., vil den hurtigt blive udkonkurreret, selvom virksomhedernes omkostninger for samfundet som helhed måske ikke er for høje. Endelig tages der heller ikke i BNP hensyn til, om indkomsten er skævt eller ligeligt fordelt på de enkelte indkomstgrupper – et forhold, der dog er af ikke uvæsentlig social betydning.

Disse betragtninger viser, at en vurdering af vækstens konsekvenser må foretages på et bredere grundlag end blot indkomst- og forbrugsudviklingen.

Andre måleenheder

Lægges BNP til grund for en vurdering af den økonomiske velfærd i de enkelte lande, vil USA toppe enhver tænkelig liste. Lægges andre kriterier derimod til grund, skifter billedet. I tabel 12 vistes det, at USA har en højere arbejdsløshed end mange vesteuropæiske lande. Et andet kriterium anføres i tabel 13, hvor der vises tal for børnedødeligheden i 1971. Også med hensyn til børnedødelighed må USA se sig distanceret.

Tabel 13

Børnedødelighed i en række lande

	Døde pr. 1.000 fødte
Sverige	11,1
Holland	11,1
Finland	11,8
Japan	12,4
Norge	12,7
Danmark	14,2
Frankrig	14,4
England	17,9
Canada	18,8
USA	19,2

Kilde: Børnedødelighed: Frederik R. Strobel, »GNP and Economic Welfare«. Monthly Review, June 1974. Federal Reserve Bank of Atlanta.

Indkomstfordelingen

Når vækstforløbet analyseres, knytter der sig en særlig politisk og økonomisk interesse til udviklingen i indkomst- og formuefordelingen. Der er ikke tale om nogen entydig sammenhæng mellem disse to faktorer. Ligesåvel som vækstprocessen kan påvirke indkomstfordelingen, kan indkomstfordelingen påvirke væksten. Nedenfor skal nogle tænkbare sammenhænge fremdrages, idet hovedvægten dog vil blive lagt på vækstens påvirkning af indkomstfordelingen.

Det hævdes ofte, at en skæv indkomstfordeling fremmer væksten. Dette skulle især gælde for lande på et lavt udviklingsniveau, eksempelvis lande, der ligger omkring »take off« i Rostow'sk forstand. For at komme videre kræves betydelige investeringer. Disse må selvfølgelig i det lange løb finansieres med en lige så stor opsparing. Adskillige undersøgelser viser, at opsparingskvoten er størst for de større indkomster, og en skæv indkomstfordeling skulle således favorisere opsparingen og via øgede investeringer altså også væksten [34].

Når talen er om højt industrialiserede lande, kan det være vanskeligt at afgøre, hvorledes indkomstfordelingen påvirker væksten. Hvis den skæve indkomstfordeling resulterer i en højere opsparingskvote end ved en mere ligelig fordeling – og det er utvivlsomt tilfældet i industrialiserede lande – vil et skift i retning af en skævere indkomstfordeling på kort sigt kunne resultere i en opbremsning af væksten (på grund af det til den stigende opsparing svarende mindre forbrug), mens den vækststimulerende effekt igennem en øget investeringsaktivitet først gør sig gældende på længere sigt.

34. Ikke mindst anlægger de marxistiske udviklingsteorier den stik modsatte synsvinkel, nemlig den at lande på et lavt udviklingstrin hæmmes af den skæve indkomstfordeling, fordi de priviligerede klasser anvender deres betydelige indkomster – ikke til produktive investeringer – men til et overdrevent luksusforbrug. Se f. eks. Baran, Poul A. »The Political Economy of Growth«, New York og London 1957.

Vækst og indkomstfordeling

Også når forholdet mellem vækst og indkomstfordeling betragtes på det mere abstrakte plan, er det afgørende, hvilket udviklingstrin det enkelte land befinder sig på.

Betragtes et land i de første faser af dets industrielle udvikling, vil samfundsøkonomien være karakteriseret af en hastig strukturel forandring med et skift væk fra den oprindelige agrare struktur. Ligeledes vil der være en kraftig urbanisering, en stor stigning i lønmodtagernes andel af den samlede erhvervsmæssige befolkning, o. s. v. I denne fase vil indkomstfordelingen formentlig blive skævere, ikke mindst på grund af den store forskel mellem de nye moderne erhvervssektorer og de traditionelle erhvervsgrene samt den lille del af højt uddannede, bl. a. faglærte arbejdere, set i forhold til den store efterspørgsel efter disse kategorier af arbejdskraft.

Først når man når ind i den fase, hvor de voldsomme strukturelle ændringer aftager og den økonomiske vækst fortsat ligger på et højt niveau, vil en række faktorer trække i retning af en mere ligelig indkomstfordeling. Eksempelvis vil indkomsten i de primære erhverv stige relativt set. Det generelle uddannelsesniveau er steget, og der er kommet mere ligelig balance mellem udbud og efterspørgsel af uddannet arbejdskraft. Ligeledes vil staten ofte spille en større rolle for udviklingen i indkomstfordelingen [35].

Anskues udviklingen i indkomstfordelingen i de vesteuropæiske lande i lyset af ovennævnte betragtninger, skulle det umiddelbart ventes, at der i perioden fra 30'erne og frem til omkring 1950 på grund af den kraftige statslige regulering og de ubetydelige forskydninger i erhvervsstrukturen var grobund for en mere ligelig fordeling af indkomsterne. I 50'erne og 60'erne må det forventes, at fordelingen af indkomsterne (før skat) har tenderet til at blive skævere, netop fordi denne periode var præget af så kraftige strukturelle ændringer.

Disse betragtninger synes at afspejle de faktiske forhold. En undersøgelse foretaget af FN viser, at indkomstfordelingen i 30'erne og i den umiddelbare efterkrigsperiode er blevet mindre skæv [36].

Ligeledes synes der ikke at være tvivl om, at udviklingen gennem 50'erne igen har udvidet skævhederne [37]. Dette belyses bl. a. i tabel 14, hvor den såkaldte maksimale udjævningsprocent er anført for en række lande. Den maksimale udjævningsprocent angiver, hvor stor en del af den samlede indkomst før skat, der skal omfordeles, før indkomstfordelingen er helt lige.

I England, Vesttyskland, Holland og Danmark er indkomstfordelingen blevet en anelse mindre skæv. I de andre lande har der imidlertid været tale om en ikke helt ubetydelig udvidelse af skævhederne.

35. Nancy Baster, »Distribution of Income and Economic Growth«, UN, Geneva 1970, p. 30 ff.
36. Economic Survey of Europe 1965. Chapter IX, Geneva 1957.
37. »Incomes in Post-War Europe. A study of policies, growth, and distribution«. UN, Geneva 1967 Cap. 6 p. 40 ff.

Tabel 14

Den maksimale udjævningsprocent[1]) i en række lande

Pct.	ca. 1954/55	ca. 1962/63
England	29	28
Vesttyskland	36	33
Holland	31	30
Frankrig	34	37
Sverige	26	29

1. Den procentdel af den samlede indkomst (før skat), der skal flyttes fra de højere til de lavere indkomstgrupper, for at indkomstfordelingen er lige.

Kilde: United Nations: Income in Post-War Europe, Geneva 1967, kap. 6, p. 15.

I næsten alle lande har der i 50'erne og 60'erne været gjort forsøg på at ændre indkomstfordelingen gennem skattesystemet og systemet med indkomstoverførsler til husholdningerne [38] [39].

Hvad de indirekte skatter angår, har de ikke været progressive med hensyn til indkomsten – snarere tværtimod. Heller ikke når de direkte skatter tages med i billedet, ændres det forhold, at det samlede skattesystem synes – i bedste fald – at have været neutralt i omfordelingsmæssig henseende.

Derimod har der fundet en ikke ubetydelig udligning sted via indkomstoverførslerne. Summen af indkomstoverførsler og skatteopkrævning har således medført en vis udjævning. Det synes dog som om, at den væsentligste del af omfordelingen via indkomstoverførslerne er kommet de unge og de ældre til del. For de erhvervsaktive grupper synes indkomstoverførslerne ikke at have betydet nogen udligning af indkomstforskellene [40].

Tabel 15

Den procentvise fordeling af indkomsten før skat fordelt på indkomstintervaller. England

Indkomstinterval	1949	1957	1963	1967
Øverste 1 %	11,2	8,2	7,9	7,4
2 %– 5 %	12,6	10,9	11,2	11,0
6 %–10 %	9,4	9,0	9,6	9,6
11 %–40 %	34,9	37,6	39,0	38,9
41 %–70 %	19,2	23,1	22,6	22,7
Nederste 30 %	12,7	11,3	9,7	10,4

Kilde: Atkinson, A. B., (ed.): »Wealth, Income and Inequality«, London 1973, p. 110.

38. UN, nævnte værk, kap. 6, side 40.
39. En god oversigt over det offentliges muligheder for – gennem finanspolitiske virkemidler – at mindske skævhederne i indkomstfordelingen gives af Richard M. Bird i »Finance and Development«, March 1974.
40. UN, nævnte værk, kap. 6.

Tabel 16

Den procentvise fordeling af indkomsten efter skat fordelt på indkomstintervaller. England

Indkomstinterval	1949	1957	1963	1967
Øverste	6,4	5,0	5,2	4,9
2 %– 5 %	11,3	9,9	10,5	9,9
6 %–10 %	9,4	9,1	9,5	9,5
11 %–40 %	37,0	38,5	39,5	39,2
41 %–70 %	21,3	24,0	23,5	24,5
Nederste 30 %	14,6	13,4	11,8	12,0

Kilde: Se tabel 15.

Tabel 17

Den rigeste procent af befolkningens andel af de samlede formuer. USA

1922	31,6
1929	36,3
1933	28,3
1939	30,6
1945	22,8
1949	20,8
1953	23,6
1954	23,6
1956	26,0

Kilde: Se tabel 15.

Afslutningsvis anføres i tabellerne 15–17 nogle data for England og USA, der er egnede til nærmere at belyse den tiltagende skævhed i 50'erne og 60'erne såvel i indkomstfordelingen som formuefordelingen [41]. I tabel 15 vises udviklingen i indkomstfordelingen før skat for England i perioden 1949–1967, og i tabel 15 udviklingen i indkomstfordelingen efter skat. Der synes ikke at kunne konstateres noget nævneværdigt skift i indkomstfordelingen.

Før skat har de 30 pct. af befolkningen, der har den laveste indkomst igennem perioden måttet notere en nedgang i deres andel af den totale indkomst fra 12,7 pct. til 10,4 pct. i 1967. Mere interessant er næsten tallene for indkomstfordelingen *efter skat* i tabel 16. For de allerhøjeste indtægtsgrupper er det ganske vist tydeligt, at skatten har reduceret disse gruppers andel af den samlede indkomst. Men allerede i gruppen fra 2–5 pct. af de samlede indtægter er reduktionen ikke særlig mærkbar.

Den betragtning, der blev anført ovenfor om, at 30'erne skulle være en periode med grobund for øget lighed synes at bekræftes af tabel 17, hvor formue-

41. Det er meget vanskeligt at foretage sammenlignelige analyser for forskellige lande. En belysning af disse forhold må således ofte baseres på analyser for de enkelte lande. I litteraturlisten anføres en række værker, hvor der er anført data for forskellige lande (se Atkinson, Baster, Bentzel, Bronfenbrenner, Gilberth og Stone og UN, Geneva 1967).

Tabel 18

Vesteuropas vækstefterslæb 1928–1973

Pct. points	1913–28	1928–38	1950–60	1960–70	1970–73
Efterslæb (–) i forhold til					
USA	−1,5	1,4	1,2	0,8	−1,4
USSR	.	−8,0	−3,6	−1,6	−1,9

Kilde: Beregnet på grundlag af tabel 1og diverse UN Economic Survey of Europe-udgaver.

fordelingen i USA betragtes. I året 1929 var formuerne meget skævt fordelt, Perioden frem til 1949 var præget af øget lighed. I 1949 havde den rigeste ene procent af USA's befolkning kun 20 pct. af de samlede formuer mod 36 pct. af de samlede formuer i 1929. Fra 1949 til 1956 har der imidlertid udviklet sig en større ulighed i formuefordelingen i USA.

Som afslutning på denne omtale af sammenhængen mellem vækst og indkomstfordeling bør det nok nævnes, at den betragtede periode igennem 50'erne og 60'erne har været en periode med endog meget betydelige strukturelle forandringer. Når en så betydelig økonomisk proces har fundet sted uden alvorlige gnidninger befolkningsgrupperne imellem hænger dette uden tvivl sammen med det forhold, at den samlede indkomst har været i kraftig stigning. Er man inde i en periode med en lav vækst i indkomsterne, vil presset fra de mindre privilegerede befolkningsgrupper for at få en større del af samfundets indkomst stillet til deres disposition være større end i en periode, hvor der er en betydelig udvikling i indkomst og i forbrug.

Vesteuropa i 1974

I indledningen blev Vesteuropas situation omkring 1948 betegnet som temmelig ubehagelig. Baggrunden herfor var den udvikling, der havde kunnet konstateres i den økonomiske magtbalance i perioden efter den første verdenskrig. Ikke alene havde den amerikanske økonomi fungeret langt bedre end den vesteuropæiske (når der ses bort fra perioden i 30'erne, hvor vækstforløbet var præget af helt specielle faktorer). Men også over for USSR måtte der konstateres en betydelig vækstdifference – en difference, der i løbet af en forholdsvis kort årrække måtte resultere i, at USSR overhalede Vesteuropa i økonomisk henseende.

Som det fremgår af gennemgangen her i artiklen, og som det fremgår af tabel 18 blev udviklingen i 50'erne og 60'erne væsentlig anderledes end frygtet i 1948. Vækstunderskuddet over for USA blev vendt til et pænt vækstoverskud. Vækstunderskuddet over for Sovjet blev i perioden nedbragt endog ganske

betydeligt, fordi Sovjet – og de østeuropæiske lande i øvrigt – ikke i længden kunne opretholde så enorme vækstrater som i begyndelsen af deres industrialiseringsperiode. Ved begyndelsen af 1970'erne fremstår »de tre blokke« som ligeberettigede i vækstmæssig henseende.

Men når udviklingen i den anden halvdel af det 20. århundrede til sin tid skal beskrives, vil tiden omkring 1973/74 måske vise sig at være et naturligt skillepunkt for de vesteuropæiske lande. I mange henseender står Vesteuropa nemlig omkring 1973/1974 i en ganske afgørende ændret situation. Inden for de sidste par år har der vist sig tiltagende vanskeligheder med det økonomiske samarbejde i Vesteuropa. Dette har ikke mindst givet sig udtryk inden for det udvidede fællesmarked. Planerne om gennemførelse af en egentlig økonomisk og monetær union er stødt på betydelige vanskeligheder, og gennemførelsen af disse planer må ind til videre henstå i det uvisse.

Samtidig er der opstået stadig mere akutte problemer omkring en række af de fælles politikker. Det fælles valutasamarbejde har ikke fungeret efter hensigten. Flere lande har stået uden for samarbejdet med de faste kurser. Ligeledes har resultaterne af en række mere forskningsprægede projekter (eksempelvis Euratom og det fransk-engelske »Concorde«-projekt) ikke været tilfredsstillende. Der har været betydelige stridigheder omkring den fælles landbrugspolitik. Endelig har hele industripolitikken – der ganske vist ikke er særlig konkretiseret i Rom-traktaten – været udsat for en række tilbageslag.

De aktuelle problemer omkring oliekrisen har yderligere skærpet problemstillingen for de vesteuropæiske lande. Umiddelbart har oliekrisen ført til en række voldsomme betalingsbalancespændinger og inflationsproblemer i de fleste vesteuropæiske lande.

Men problemerne omkring olien har også en række mere langsigtede konsekvenser for de økonomiske magtforhold mellem landene. Umiddelbart vil der formentlig i de kommende år udvikle sig en forskydning i magtforholdet imellem de vestlige industrilande. Lande som USA, Canada, men især Norge og England står alle i en gunstig oliemæssig situation. Specielt for et land som England kan oliefundene måske betyde en løsning på den snart endeløse række af økonomiske problemer, England har haft siden den første verdenskrigs slutning.

Men de afgørende økonomiske forskydninger vil i endnu højere grad komme til at foregå mellem på den ene side de vestlige industrilande og de ikke-olieproducerende udviklingslande og på den anden side de udviklingslande, der er olieproducerende.

Fra midten af 50'erne frem til slutningen af 60'erne kunne der konstateres en stadig forringelse af priserne på en række råvarer set i forhold til priserne på industriprodukterne. Omkring 1969 satte der en betydelig råvareprisstigning ind. I løbet af 1973 antog denne stigning eksplosiv karakter. Den voldsomme stigning kunne langt fra forklares med markedsmæssige forhold, men må først

og fremmest ses i forbindelse med de kartelprægede sammenslutninger, en række råvareproducerende lande dannede. Et godt eksempel er OPEC (the Organization of Petroleum Exporting Countries) som i oktober 1973 fremtvang enorme prisforhøjelser på olieprodukter. Men også for en række andre råvarer – kobber, bauxit, jernmalm, fosfater, kaffe og bananer – har der været mere eller mindre heldige forsøg på at opnå stigende priser gennem monopoldannelser.

De forandringer i den økonomiske – og politiske – magtbalance, der er lagt op til, er ikke alene kortsigtede vanskeligheder med betalingsbalance og inflation i en række vestlige industrilande. De peger også i retning af mere langsigtede ændringer. De mulige forskydninger mellem de vestlige industrilande er nævnt ovenfor. Også mellem olielandene og de vestlige industrilande vil der på lang sigt blive tale om forskydninger i den økonomiske balance – forskydninger, der i første række giver sig udslag i olielandenes stadig stigende betydning for valutamarkederne og de internationale kapitalmarkeder.

De problemer, der dog umiddelbart synes mest alvorlige, er de problemer, de ikke-olie-producerende lande står overfor. På den ene side synes situationen at kunne trække i retning af en mere ligelig fordeling mellem industrilandene og udviklingslandene. Industrilandene må formentlig fremover indstille sig på en mere ligelig prisudvikling mellem råvarer og industriprodukter. Men på den anden side kan situationen også udvikle sig i retning af større skævheder landene imellem – skævheder, der først og fremmest vil hæmme væksten i mange udviklingslande – og specielt de olie-fattige udviklingslande.

Litteraturliste

Atkinson, A. B. (ed.) Wealth, Income, and Inequality, London 1973.

Baran, Poul A., The Political Economy of Growth, New York og London 1957.

Baster, Nancy, Distribution of Income and Economic Growth, UN, Institute for Social Development, Geneva 1970.

Bentzel, Ragnar, Indkomstfördelingen i Sverige, Stockholm 1952.

Bird, Richard M., Public Finance and Inequality. Finance and Development, March 1974.

Brems, Hans, Økonomiske Langtidsperspektiver. København 1971.

Bronfenbrenner, Martin, Income Distribution Theory. Chicago 1971.

Cheng, Hang-Sheng, Investment Ratios and Economic Growth Rates, Business Review, Spring 1974. Federal Reserve Bank of San Francisco.

Denison, Edward E., Why Growth Rates Differ, Washington D. C., 1967.

Dillard, Dudley, De Förenade Staternas och Vesteuropas Ekonomiska Historia, Lund 1970.

Fishman, Betty and Leo, USA's økonomi siden den 2. verdenskrig i G. Viby Mogensen, Økonomiske udviklings-linjer 1945–1965, København 1967.

Gilberth, Milton og Stone, Richard, Income and Wealth. Series VI, London 1957.

Hansen, Sv. Aa., Økonomisk vækst i Danmark, II, København 1974.

Keadon, Michael, Western Capitalism since the War, London 1972.

Maddison, Angus, Economic Growth in the West., New York 1964.

OECD, Economic Outlook, diverse årgange (1970–74).

OECD, Historical Statistics 1955–1970 og *Main Economic Indicators*, diverse numre.

Peacock, Alan T. (ed), Income Redistribution and Social Policy, London 1954.

Statistisk 10-årsoversigt 1973.

Statistisk Årbog, div. årgange.
Strobel, Frederick R., GNP and Economic Welfare, Monthly Review, June 1974, Federal Reserve Bank of Atlanta.
United Nations, Economic Survey of Europe, 1971, I–II.
United Nations, Income in Post-War Europe. A study in policies, growth, and distributions, Geneva 1967.
United Nations, Some Factors in Economic Growth in Europe during the 1950's, Geneva 1964.
United Nations, Economic Survey of Europe 1965. Chapter IX, Geneva 1957.
Yeager, L. B., International Monetary Relations, London 1966.